

LKR.430.007.2017

Nr ewid. 179/2017/P/17/076/LKR

Informacja o wynikach kontroli

ZABEZPIECZENIE I UDOSTĘPNIANIE
ZABYTEKÓW ARCHITEKTURY DREWNIANEJ
ORAZ ICH WYKORZYSTYWANIE
W PROMOCJI REGIONU

DELEGATURA W KRAKOWIE

MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej

WIZJA

Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa

Informacja o wynikach kontroli

**Zabezpieczenie i udostępnianie zabytków architektury drewnianej
oraz ich wykorzystanie w promocji regionu**

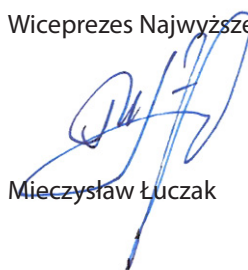
Dyrektor Delegatury w Krakowie

Jolanta Stawska

Akceptuję:

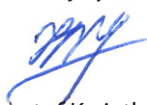
Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli

Mieczysław Łuczak

Zatwierdzam:

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Krzysztof Kwiatkowski

Warszawa, dnia: 2.11.2018r.

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ STOSOWANYCH SKRÓTÓW, SKRÓTOWCÓW I POJĘĆ	4
1. WPROWADZENIE	6
2. OCENA OGÓLNA	10
3. SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI	12
4. WNIOSKI	16
5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI	17
5.1. Stan zabytków drewnianych oraz warunki ich użytkowania i udostępniania turystom	17
5.1.1. Liczba obiektów drewnianych w rejestrach zabytków oraz wojewódzkich i gminnych ewidencjach zabytków i sprawowanie nadzoru konserwatorskiego	17
5.1.2. Stan zabytków, warunki ich użytkowania i udostępniania turystom	25
5.2. Odbudowa, utrzymanie i zabezpieczenie zabytków architektury drewnianej	30
5.3. Wykorzystanie zabytków architektury drewnianej w promocji regionu	39
5.4. Wyniki kontroli przeprowadzonych przez państwową straż pożarną w obiektach wpisanych na listę UNESCO	44
5.5. Wyniki kontroli przeprowadzonych przez powiatowe inspektoraty nadzoru budowlanego	48
5.6. Informacje dodatkowe w zakresie działań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami architektury drewnianej podejmowanych przez gminy	49
6. ZAŁĄCZNIKI	52
6.1. Metodyka kontroli i informacje dodatkowe	52
6.2. Charakterystyka zabytkowych obiektów drewnianych, w których przeprowadzono ogłędziny ich stanu, w tym rezultatów wykonanych prac konserwatorskich i restauratorskich dofinansowanych ze środków publicznych	57
6.3. Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych	67
6.4. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności	75
6.5. Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli	76
6.6. Stanowisko Ministra do informacji o wynikach kontroli	77

Wykaz stosowanych skrótów, skrótowców i pojęć

Gminna ewidencja zabytków	Ewidencja zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy prowadzona przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta), w której powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru; inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków ¹ .
Gminny program opieki nad zabytkami	Program opieki nad zabytkami sporządzony przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) na okres 4 lat, mający na celu, w szczególności: włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju; uwzględnianie warunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej; zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania; wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego; podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami; określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków; podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami. Podstawą do sporządzania programu opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków ² .
MWKZ	Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków
PINB	Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego
Prawo budowlane	Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane ³
PSP	Państwowa Straż Pożarna
PWKZ	Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków
Rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków ⁴ .
Rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem ⁵ .

¹ Art. 22 ustawy o ochronie zabytków.

² Art. 87 oraz art. 21 ustawy o ochronie zabytków.

³ Dz. U. z 2017 r. poz. 1332, ze zm.

⁴ Dz. U. z 2015 r. poz. 1789 – rozporządzenie uchylone z dniem 26 maja 2017 r.

⁵ Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661.

Rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ⁶ .
UMWM	Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
UMWP	Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego
Ustawa o NIK	Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ⁷ .
Ustawa o ochronie zabytków	Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ⁸ .
WUOZ	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
Zabytek rejestrowy	Nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową, wpisana do rejestru zabytków nieruchomych prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków ⁹ .

⁶ Dz. U. z 2014 r. poz. 399 – rozporządzenie uchylone z dniem 26 maja 2017 r.

⁷ Dz. U. z 2017 r. poz. 524.

⁸ Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, ze zm.

⁹ Art. 3, art. 7 oraz art. 8 ustawy o ochronie zabytków.

1. WPROWADZENIE

Cel główny kontroli

Ocena, czy zabytki architektury drewnianej są należycie zabezpieczone, udostępniane oraz wykorzystywane w promocji regionu.

Szczegółowymi badaniami objęto:

- dwa wojewódzkie urzędy ochrony zabytków: w Krakowie oraz w Przemyśle,
- dwa urzędy marszałkowskie: w Krakowie oraz w Rzeszowie,
- dziewięć urzędów miast/gmin: pięć z terenu województwa małopolskiego oraz cztery z terenu województwa podkarpackiego,
- realizację prac konserwatorskich i restauratorskich oraz stan 25 zabytków drewnianych (15 z Małopolski i 10 z Podkarpacia),
- stan zewnętrzny 64 zabytkowych obiektów drewnianych na terenie kontrolowanych gmin.

Dodatkowe informacje uzyskane od jednostek samorządu terytorialnego.

Zapytanie skierowano do 182 gmin z terenu województwa małopolskiego oraz 160 gmin z terenu województwa podkarpackiego, odpowiedzi udzieliło odpowiednio 164 i 130 gmin.

Okres objęty kontrolą

Lata 2014–2016. Badania bezpośrednie dotyczyły także działań wcześniejszych lub późniejszych, których skutki miały wpływ na realizację zadań w kontrolowanym zakresie.

Dziedzictwo historyczne jest dla każdego narodu źródłem tożsamości narodowej. Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju¹⁰. W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020¹¹ wskazano, że dziedzictwo kulturowe jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi przedmiot ochrony, ale także potencjał, który powinien zostać wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Zabytki stanowiące świadectwo minionej epoki, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na ich wartość historyczną, artystyczną lub naukową¹² wraz z upływem lat ulegają degradacji, zarówno w wyniku działań człowieka, jak i natury.

Zabytkowa architektura drewniana stanowi nieodłączny element polskiego krajobrazu. Najwięcej obiektów tej architektury zachowało się w południowo-wschodniej Polsce. Według stanu na 31 grudnia 2016 r. na terenie województwa małopolskiego było 6026 zabytków nieruchomych, w tym 639 drewnianych (10,6% ogółu), a na terenie województwa podkarpackiego 4208 zabytków nieruchomych, w tym 441 drewnianych (10,5% ogółu).

Szlak Architektury Drewnianej – utworzony przez samorządy czterech województw – jest największym w Polsce międzyregionalnym szlakiem turystycznym łączącym Małopolskę, Podkarpacie, Śląsk i Świętokrzyskie. Projekt ten jest sposobem na ocalenie przed zapomnieniem zabytków architektury, ale także kultury i sztuki ludowej. Część obiektów drewnianych została wpisana na listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO.

Jedną z form ochrony zabytków jest wpis do rejestru zabytków, który prowadzi – dla zabytków znajdujących się na terenie województwa – wojewódzki konserwator zabytków.

Podstawowym źródłem wiedzy o zabytkach są karty ewidencyjne zabytków, których zbiór tworzy ewidencję zabytków, prowadzoną trójstopniowo (jako krajowa, wojewódzka i gminna ewidencja zabytków). Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami przez województwo, powiat i gminę.

Ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej (m.in. zarządami gmin) precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków. Gminy m.in. mają dbać o: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie oraz zapobiegać zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków, m.in.: zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; prowa-

¹⁰ Art. 5 i art. 6 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

¹¹ Uchwała Nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020” (M.P. z 2013 r. poz. 378).

¹² Art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków.

dzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury¹³.

Podstawowym źródłem dofinansowania prac przy zabytkach w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów poszczególnych samorządów. Finansowanie z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy zabytkach rejestrowych, na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków. Dysponentami powyższych środków są: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego; wojewódzcy konserwatorzy zabytków; organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego (gmin, powiatów, województw).

Niniejsza informacja uwzględnia badania kontrolne NIK¹⁴ oraz wyniki kontroli PSP¹⁵ przeprowadzonych w drewnianych obiektach wpisanych na listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego, jak również informacje¹⁶ uzyskane z 294 gmin z terenu tych województw.

Delegatury NIK przeprowadziły kontrole na terenie dwóch województw: małopolskiego i podkarpackiego. Kontrole dwóch wojewódzkich urzędów ochrony zabytków zostały przeprowadzone w okresie od kwietnia do sierpnia 2017 r., na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o NIK – pod względem legalności, gospodarności, celowości i rzetelności. Kontrole dwóch urzędów marszałkowskich zostały przeprowadzone w okresie od kwietnia do lipca 2017 r., na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy o NIK – pod względem legalności, gospodarności i rzetelności. Kontrole dziewięciu urzędów gmin (w tym dwóch będących jednocześnie zarządcami i właścicielami obiektów drewnianych) zostały przeprowadzone w okresie od lutego do sierpnia 2017 r., na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy o NIK – pod względem legalności, gospodarności i rzetelności. Kontrole 20 zarządców obiektów drewnianych zostały przeprowadzone w okresie od lutego do sierpnia 2017 r., na podstawie art. 2 ust. 3 ustawy o NIK – pod względem legalności i gospodarności. Kontrole NIK dotyczyły oceny, czy zabytki architektury drewnianej są należycie zabezpieczone, udostępniane oraz wykorzystywane w promocji regionu.

Kontrole PSP dotyczyły stanu zapewnienia ochrony przeciwpożarowej drewnianych budynków wpisanych na listę UNESCO z terenu województwa małopolskiego oraz podkarpackiego, w zakresie określonym w art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej¹⁷.

Informacje dodatkowe uzyskane przez NIK od gmin z terenu województwa małopolskiego oraz podkarpackiego dotyczyły działań tych jednostek związanych z ochroną i opieką nad zabytkami architektury drewnianej.

¹³ Art. 5 ustawy o ochronie zabytków.

¹⁴ Niniejsza kontrola P/17/076 została poprzedzona kontrolą rozpoznawczą R/17/001 przeprowadzoną przez Delegaturę NIK w Krakowie, w ramach której skontrolowano jeden urząd gminy oraz sprawdzono efekty prac konserwatorskich i restauratorskich w czterech zabytkowych obiektach drewnianych (dwa obiekty sakralne i dwa dwory).

¹⁵ Wyniki kontroli PSP przeprowadzonych na zlecenie NIK oraz wyniki kontroli przeprowadzonych przez ten organ i udostępnionych NIK na jej wniosek na podstawie art. 12 ustawy o NIK.

¹⁶ Informacje uzyskane na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK zgromadzone w elektronicznym kwestionariuszu zamieszczonym na serwerze NIK.

¹⁷ Dz. U. z 2017 r. poz. 736, ze zm.

Infografika nr 1

Poddane oględzinom stanu zachowania zabytkowe obiekty drewniane, pozostające pod nadzorem konserwatorskim, w tym obiekty w których prowadzone były prace restauratorskie dofinansowane ze środków publicznych

Województwo małopolskie

1 Dworek wraz z oficyną w Zespole Dworku Myśliwskiego Lubomirskich w Kochanowie, gm. Zabierzów

2 Kościół w Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Marcina w Porębie Dzierżnej, gm. Wolbrom

3 Kościół w Parafii Rzymskokatolickiej pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Mętkowie, gm. Babice

4 Kościół w Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Bartłomieja Apostoła w Porębie Wielkiej, gm. Oświęcim

5 Cerkiew św. Kosmy i Damiana w Bartnem, gm. Sękowa

6 Cerkiew Opieki Matki Bożej w Wołowcu, Parafia Prawosławna św. Kosmy i Damiana w Bartnem, gm. Sękowa

7 Cerkiew św. Dymitra w Bodakach, Parafia Prawosławna św. Kosmy i Damiana w Bartnem, gm. Sękowa

8 Cerkiew w Parafii Greckokatolickiej św. Archanioła Michała w Przysłupiu, gm. Uście Gorlickie

9 Kościół w Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Marcina Biskupa w Zawadzie, gm. Tarnów

10 Dom Ludowy w Bukowinie Tatrzańskiej należący do Spółdzielni Kultur.-Oświatowej im. F. Œwizewicza, gm. Bukowina Tatrzańska

11 Dom mieszkalny w Chocholowie, gm. Czarny Dunajec

12 Dworek Zacisze w Miechowie użytkowany przez Biuro Wystaw Artystycznych *U Jaksy* w Miechowie, gm. Miechów

13 Dwór Michałowskich w Laskowej, gm. Laskowa

14 Cerkiew w Parafii Prawosławnej pw. św. Apostoła Łukasza w Kunkowej, gm. Uście Gorlickie

15 Kościół w Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Andrzeja Apostoła w Łukowicy, gm. Łukowica

Źródło: Opracowanie własne.

Infografika nr 2

Poddane oględzinom stanu zachowania zabytkowe obiekty drewniane, pozostające pod nadzorem konserwatorskim, w tym obiekty w których prowadzone były prace restauratorskie dofinansowane ze środków publicznych

Województwo podkarpackie

1	Dom przymurowy przy ul. Kilińskiego 25 w Przeworsku, gm. Przeworsk	6	Cerkiew greckokatolicka św. Michała Archanioła w Bystrem, gm. Czarna, w zarządzie Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Oddział Bieszczadzki w Ustrzykach Dolnych, gm. Ustrzyki Dolne
2	Kościół w Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Mikołaja Biskupa i Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Domaradzu, gm. Domaradz	7	Kościół w Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Bartłomieja Apostoła w Rogach, gm. Miejsce Piastowe
3	Kościół w Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Michała Archanioła w Michałowce, gm. Radymno	8	Kościół w Parafii Rzymskokatolickiej pw. Przemienienia Pańskiego w Cmolasie, gm. Cmolas
4	Cerkiew pw. św. Szymona Słupnika w Chyrcynie, gm. Krzywczka będąca w zarządzie Lok. Org. Tur. „Wrota Karpat Wschodnich” w Birczy, gm. Bircza	9	Cerkiew w Parafii Prawosławnej pw. Spotkania Pańskiego w Morochowie, gm. Zagórz
5	Cerkiew greckokatolicka Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Liskowatym, gm. Ustrzyki Dolne, w zarządzie Tow. Opieki nad Zabytkami Oddział Bieszczadzki w Ustrzykach Dolnych, gm. Ustrzyki Dolne	10	Dom zabytkowy w Łańcut, gm. Łańcut

Źródło: Opracowanie własne.

2. OCENA OGÓLNA

NIK oceniła pozytywnie działania na rzecz poprawy stanu technicznego i zachowania walorów zabytkowych 23 poddanych szczegółowym oględzinom zabytków architektury drewnianej na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego, które uzyskały pomoc finansową ze środków publicznych na renowację, konserwację wnętrza, czy zabezpieczenie¹⁸. Zarządcy tych zabytków wydatkowali otrzymane środki zgodnie z przeznaczeniem. Większość tych obiektów była udostępniona zwiedzającym, chociaż tylko nieliczne były dostępne dla osób niepełnosprawnych ruchowo.

Pomimo na ogół dobrego stanu kontrolowanych obiektów zaznaczyć należy, że wciąż problemem pozostaje brak dostatecznych zabezpieczeń przeciwpożarowych i niedokonywanie przeglądów budynków pod kątem stanu technicznego obiektów i instalacji.

Prowadzone przez kontrolowanych wojewódzkich konserwatorów zabytków, w formie papierowych ksiąg i zbiorów kart, rejestry i ewidencje nie były aktualne i rzetelne i nie mogły dostarczyć pełnej wiedzy o stanie zabytków drewnianych pozostających w obszarze ich właściwości. Pełnej wiedzy o stanie zabytków nie mogły dostarczyć kontrole, chociaż liczba ich w ostatnim czasie znacząco wzrosła – w Małopolsce w latach 2014–2016 skontrolowano łącznie ok. 17,5%, a na Podkarpaciu jedynie ok. 13% takich obiektów. Obiekty dotowane były znacznie częściej poddawane kontroli, jak również częściej wizytowane przez konserwatorów wojewódzkich w związku z odbiorami wykonanych prac. Wiedza na temat ich aktualnego stanu oraz potrzeb konserwatorskich była więc na ogół znacznie większa, niż w przypadku pozostałych obiektów. Z danych uzyskanych w toku niniejszej kontroli wynika, że wsparcie finansowe uzyskało w kontrolowanym okresie 191, tj. około 18% zabytków wpisanych do rejestrów prowadzonych przez wojewódzkich konserwatorów w Małopolsce i na Podkarpaciu. Oznacza to, że większość zabytków architektury drewnianej nie korzystała z żadnych form pomocy, jak również nie podlegała okresowym kontrolom, które mogłyby dostarczyć wiedzy o ich aktualnym stanie.

Pomimo uzyskiwanych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków sygnałów o zagrożeniu zabytków oraz powtarzających się kontroli obiektów znajdujących się w bardzo złym stanie, nie stosowali oni w kontrolowanym okresie remontów zastępczych, na zasadach przewidzianych w art. 49 ustawy o ochronie zabytków, z powodu braku środków finansowych. Nie wdrażano też określonej w art. 50 tej ustawy procedury wywłaszczeń, gdyż w ocenie wojewódzkich konserwatorów działanie takie narażałoby Skarb Państwa na koszty, a dla właściciela oznaczałoby natomiast ekwiwalent i wynagrodzenie za wcześniej zniszczony zabytek.

Koszty remontu i utrzymania zabytków drewnianych w stanie gwarantującym ich przetrwanie dla następnych pokoleń, a także dających możliwość bieżącego udostępniania są tak duże, że niemogący im podołać właściciele, w tym gminy, często rezygnują z jakichkolwiek działań. Coroczne doniesienia medialne świadczą o tym, że część zabytków, w tym drewnianych, pomimo ustawowego obowiązku ochrony zostaje nielegalnie przebudowanych, popada w ruinę lub ulega całkowitemu zniszczeniu. Potwierdzają to dane o kolejnych skreśleniach obiektów drewnianych z ewidencji i rejestrów w województwach małopolskim i podkarpackim. NIK zwraca uwagę, że zabytki, których to dotyczyło należały w zdecydowanej większości do osób prywatnych, co świadczy o szczególnym zagrożeniu tej grupy obiektów.

¹⁸ Dwa obiekty nie korzystały z dotacji w kontrolowanym okresie (dworek wraz z oficyną w Zespole Dworku Myślińskiego Lubomirskich w Kochanowie oraz dworek Zacisze w Miechowie).

Zarówno wojewódzcy konserwatorzy zabytków, jak i jednostki samorządu terytorialnego oraz zarządcy obiektów drewnianych identyfikowali wiele problemów dotyczących odbudowy, utrzymania i zabezpieczenia zabytków architektury drewnianej. Miały one głównie charakter finansowy i dotyczyły wysokich kosztów utrzymania zabytków, znacznie wyższych niż przy obiektach niezabytkowych. Barierami w staraniach o pomoc finansową ze środków publicznych na prace remontowe i restauracyjne w obiektach były dla ich właścicieli: brak dostatecznej wiedzy o procedurach, zawiłości prawne, jak również brak systemowego wsparcia w zakresie zabezpieczeń przeciwpożarowych i antywłamaniowych.

NIK zwraca również uwagę na zaległości w tworzeniu gminnych ewidencji zabytków, nieprzeznaczenie przez gminy środków finansowych na prowadzenie analiz w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami, a także niezwykle występującą skomplikowaną sytuację własnościową nieruchomości. Okoliczności te także nie sprzyjają podejmowaniu skutecznych działań na rzecz ochrony zabytkowych obiektów drewnianych w regionie.

Gminy, na terenie których znajdowały się zabytki drewniane, w niewielkim stopniu działały na rzecz ich ochrony. Tylko dwie spośród dziewięciu kontrolowanych gmin posiadały gminny program opieki nad zabytkami, a spośród 86% gmin na terenie obu województw, które udzieliły dodatkowych informacji (294 z ogółem 342), program posiadało jedynie 36% gmin (106). Z kolei pięć z badanych dziewięciu gmin oraz 82% gmin (241), które udzieliły informacji dodatkowych, posiadało gminną ewidencję zabytków. Kontrolowane gminy nie udzielały z reguły dotacji na zabytki drewniane (z jednym wyjątkiem).

Niezależnie od stopnia zaangażowania w opiekę nad zabytkami drewnianymi, zarówno samorządy województw, jak i gminy, doceniały znaczenie zabytków drewnianych dla regionu i wykorzystywały je do celów reklamowych i promocyjnych.

Szczególnym przykładem jest *Szlak Architektury Drewnianej*, który został utworzony przy udziale m.in. władz województwa małopolskiego i podkarpackiego i funkcjonuje z sukcesem na terenach zarówno Małopolski, jak i Podkarpacia od 2001 r.

3. SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

Liczba zabytków architektury drewnianej

W latach 2014–2016 wskutek zniszczenia wykreślono z rejestrów zabytków 14 zabytków drewnianych na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego (10 i 4), a wpisano 13 nowych (4 i 9), przez co liczba obiektów drewnianych wpisanych do rejestru zabytków na terenie tych województw utrzymywała się na zbliżonym poziomie (651, 651 i 639 w Małopolsce oraz 437, 439 i 441 na Podkarpaciu). W okresie tym z wojewódzkich ewidencji zabytków¹⁹ wykreślono 629 obiektów drewnianych (389 w Małopolsce i 240 na Podkarpaciu), a wpisano 55 (49 i 6). [str. 17–20]

Rejestry i ewidencje zabytków

Podstawowym źródłem wiedzy wojewódzkich konserwatorów zabytków, jako głównych organów ochrony zabytków, powinny być księgi rejestru zabytków oraz ewidencje zabytków. Przyjęty w aktualnie obowiązującym stanie prawnym sposób prowadzenia zarówno rejestrów, jak i wojewódzkich ewidencji zabytków wyłącznie w formie papierowych ksiąg nie pozwala na agregację danych ujętych w tych zbiorach oraz znacznie ogranicza możliwość efektywnego zarządzania posiadanymi informacjami, w tym ich bieżące uzupełnianie. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji zdecentralizowania wojewódzkich służb ochrony zabytków, w których znaczną część zadań wykonują delegatury (zlokalizowane zazwyczaj w byłych miastach wojewódzkich).

Pomimo upływu 18 lat od reformy zmieniającej podział administracyjny Polski, w prowadzonych księgach rejestru nie ujęto wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu dawnych województw, a prowadzone pomocniczo elektroniczne wykazy nie były kompletne.

Gminną ewidencję zabytków posiadało pięć z badanych dziewięciu gmin. W toku kontroli nie stwierdzono jednak, aby istniał zorganizowany system wymiany informacji pomiędzy ewidencjami gminnymi, a służbami ochrony zabytków. [str. 17–20]

Nadzór konserwatorski i kontrole prowadzone przez wojewódzkich konserwatorów zabytków

Nadzór konserwatorski na terenie kontrolowanych województw był sprawowany przede wszystkim poprzez wydawanie zezwoleń na wykonanie prac w obiektach zabytkowych. W latach 2014–2016 wydano ich 2587 w Małopolsce (sposób rejestracji nie pozwalał na ustalenie ile z nich dotyczyło zabytków architektury drewnianej) i 163 (przy zabytkach drewnianych) na Podkarpaciu. Służby konserwatorskie zaangażowane były też w odbiór prac renowacyjnych dotowanych ze środków publicznych.

W latach 2014–2016 kontrolami objęto 112 zabytków drewnianych w Małopolsce i 57 na Podkarpaciu, co stanowiło 17,5% i 13% obiektów tego typu na tych terenach. Ze względu na niewielką liczbę kontroli oraz długotrwałość postępowań pokontrolnych (w tym wynikających z nieuregulowanego stanu prawnego nieruchomości) służby konserwatorskie nie były w stanie zapobiec postępującej degradacji czy bezpowrotnej utracie cennych historycznie i kulturowo obiektów drewnianych (jak np. dworu w Klimontowie, gm. Proszowice, chałupy nr 7 w Chochołowie, dwóch domów mieszkalnych w Leżajsku oraz budynku spichlerza w Ropczycach). Przewidziane dotychczas w ustawie o ochronie zabytków narzędzia, takie jak wykonanie zastępcze (art. 49), czy wywłaszczenie nieruchomości

¹⁹ Rejestry zabytków oraz wojewódzkie ewidencje zabytków stanowią odrębne zbiory danych.

(art. 50) nie były wykorzystywane, a nieliczne prowadzone z wniosku służb konserwatorskich postępowania karne były długotrwałe i kończyły się niską grzywną bądź umorzeniem.

W ocenie NIK uchwalona we wrześniu 2017 r. nowelizacja ustawy o ochronie zabytków powinna znacząco wzmocnić pozycję wojewódzkich konserwatorów zabytków, ponieważ wyposażyła ich w nowe narzędzia, jak możliwość nakładania kar pieniężnych do 500 tys. zł, czy wprowadzenie instytucji ochrony tymczasowej (objęcie ochroną obiektu już od momentu wszczęcia postępowania dotyczącego wpisania go do rejestru zabytków).

Zastrzeżenia NIK budził sposób wykonywania zadań przez Miejskiego Konserwatora Zabytków w Zakopanem. Stwierdzono, że jego organizacja pracy (niepełny wymiar czasu pracy oraz kilkumiesięczne absencje) nie zapewniała bieżącego, sprawnego nadzoru nad zabytkowymi obiektami. Zdaniem NIK w sytuacji, gdy na terenie gminy znajduje się znaczna liczba budynków architektury drewnianej, w tym zabytków rejestrowych, bardzo istotną kwestią jest zapewnienie należytej obsługi spraw merytorycznych dotyczących opieki i ochrony nad tymi obiektami. Do dnia zakończenia kontroli NIK, w Zakopanem nie uchwalono też gminnego programu opieki nad zabytkami, który powinien być zaopiniowany przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. [str. 20–25]

Samorządy obu kontrolowanych województw sporządziły programy opieki nad zabytkami zgodnie z wymogami art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków. Natomiast gminne programy opieki nad zabytkami posiadały zaledwie dwie z dziewięciu kontrolowanych gmin, przy czym w jednej z nich nie zapobiegło to degradacji dwóch drewnianych obiektów zabytkowych (Horyniec-Zdrój). W pozostałych siedmiu gminach nie opracowano programów opieki nad zabytkami, jako przyczyny tego stanu wskazując najczęściej brak środków finansowych na ten cel, braki kadrowe, czy konieczność przeprowadzenia aktualizacji gminnej ewidencji zabytków (Zakopane). Zaledwie 1/3 gmin (36%), które udzieliły dodatkowych informacji, posiadała gminne programy opieki nad zabytkami. [str. 19–20]

Wojewódzkie
i gminne programy
opieki nad
zabytkami

W latach 2014–2016 kontrolowani wojewódzcy konserwatorzy zabytków oraz samorządy województw udzielili łącznie 14 941,9 tys. zł dotacji dla 98 obiektów w Małopolsce i 93 na Podkarpaciu, co stanowiło odpowiednio 15,3% i 21,1% zabytków drewnianych na tych terenach. Zaznaczyć jednak należy, że 49 spośród 191 obiektów (25,7%) skorzystało zarówno ze środków wojewódzkich konserwatorów zabytków, jak i samorządów województw. Dofinansowanie prac renowacyjnych w wysokości 100% zapotrzebowanych środków było incydentalne i dotyczyło sytuacji, w których beneficjenci nie mogli zagwarantować wkładu własnego, a stan obiektu wymagał natychmiastowej interwencji.

Dotacje na zadania
realizowane przy
zabytkach drewnianych
oraz ich wykorzystanie
w kontrolowanych
przypadkach

W 23 spośród 25 szczegółowo analizowanych przypadków zabytków architektury drewnianej, w latach 2014–2016, zrealizowano łącznie 82 zadania wydatkując 4437,8 tys. zł środków z dotacji. Zadania były dofinansowane środkami Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wojewódzkich konserwatorów zabytków oraz jednostek samorządu terytorialnego (gminy,

powiaty, województwa). Środki dotacji wykorzystano zgodnie z przeznaczeniem, w szczególności na remont i konserwację oraz poprawę atrakcyjności obiektów.

Podmioty udzielające dotacji na ogół nie przekazywały sobie wzajemnie informacji o dotacjach na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach. Jedynie MWKZ wywiązywał się z tego obowiązku. [str. 30–38]

Stan zabytków drewnianych

Stan 18 spośród 25 poddanych oględzinom zabytków architektury drewnianej nie budził zastrzeżeń oraz pozwalał na ich wykorzystywanie i użytkowanie. Zastrzeżenia NIK budził stan trzech użytkowanych obiektów oraz jednego z czterech obiektów wyłączonych z użytkowania (w trzech prowadzono renowacje). Ponadto stan zewnętrzny 54 spośród 64 znajdujących się na terenie kontrolowanych gmin obiektów drewnianych, wpisanych do rejestru zabytków, nie budził zastrzeżeń. W pięciu gminach zidentyfikowano 10 obiektów, których stan zewnętrzny był zły bądź w wyniku przebudowy znacząco odbiegał od opisu w rejestrze. [str. 25–28, i 48]

Stan zabezpieczeń przeciwpożarowych zabytków drewnianych

W 15 spośród 21 użytkowanych budynków zainstalowano systemy ochrony przeciwpożarowej, jak również zadbano o wyposażenie tych obiektów w zabezpieczenia zapobiegające dewastacji oraz kradzieży. Zastrzeżenia NIK budziła możliwość rzeczywistej ochrony przed pożarem ośmiu z tych obiektów, ze względu na brak hydrantów w okolicy.

Trzy wyłączone z użytkowania obiekty nie miały dostępu do hydrantów, przy czym dwa były wyposażone w instalacje odgromowe i posiadały gaśnice, natomiast w jednym nie było instalacji elektrycznej, odgromowej oraz gaśnic. Ponadto stan jednego nieużytkowanego obiektu oraz jego zabezpieczenia przeciwpożarowe były niedostateczne.

Z informacji dodatkowych udostępnionych przez Wojewódzkich Komentantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie i w Rzeszowie wynika, że zastrzeżenia wniesiono, w różnym zakresie, do systemów przeciwpożarowych dziewięciu z 15 zabytkowych obiektów drewnianych wpisanych na listę UNESCO (dwóch z ośmiu w Małopolsce i wszystkich siedmiu na Podkarpaciu). [str. 28–29 i 45–47]

Realizacja przez zarządców obowiązków określonych Prawem budowlanym

W przypadku dziewięciu użytkowanych obiektów publicznych nie realizowano obowiązków przewidzianych Prawem budowlanym w zakresie okresowych kontroli budynków przeprowadzanych w trybie art. 62 ust. 1.

Ponadto w czterech przypadkach zarządzający nie prowadzili książki obiektu budowlanego w sposób określony w art. 64 ust. 1 Prawa budowlanego oraz przepisach wykonawczych. Zarządcy pięciu obiektów usunęli nieprawidłowości w trakcie kontroli NIK. [str. 38–39]

Udostępnianie zabytków architektury drewnianej do zwiedzania

Do zwiedzania udostępnionych było 19 użytkowanych zabytków drewnianych, przy czym w jednym z nich nie odnotowano żadnej wizyty tego typu. W większości tych zabytków wyznaczono osoby, które oprowadzały turystów po obiekcie. Nie było możliwości zwiedzania wnętrza dwóch wyłączonych z użytkowania obiektów sakralnych (w remoncie) oraz dwóch domów

mieszkalnych. Dwa kolejne obiekty wyłączone z użytkowania były całkowicie niedostępne (willa Lubomirskich w Kochanowie i cerkiew w Chyrczynie).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową miały możliwość zwiedzenia wnętrza dziewięciu spośród 19 udostępnianych obiektów zabytkowych. Dostęp do pozostałych obiektów był utrudniony, z uwagi na ich konstrukcję oraz usytuowanie. [str. 29–30]

Skontrolowane samorządy województw prowadziły liczne działania promujące zabytki architektury drewnianej. Na terenie Małopolski i Podkarpacia funkcjonował *Szlak Architektury Drewnianej*, dla którego na terenie województwa małopolskiego opracowano projekt *Otwarty Szlak Architektury Drewnianej*. Przykładowo na terenie województwa małopolskiego w latach 2014–2016 z atrakcji *Szlaku* skorzystało 1490 tys. turystów. Z funkcjonowaniem *Szlaku* związany był także zorganizowany w Małopolsce *Festiwal „Muzyka Zaklęta w Drewnie”*, w ramach którego odbywały się koncerty w zabytkowych obiektach. Ponadto opracowywano materiały promocyjne i prowadzono współpracę z punktami informacji turystycznej utworzonymi w ramach projektu unijnego *Małopolski System Informacji Turystycznej*. Także Samorząd Województwa Podkarpackiego zamieszczał informacje o zabytkach drewnianych na stronie redagowanego przez Urząd regionalnego portalu informacyjnego oraz w folderze promującym województwo podkarpackie. Na terenie Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku organizowano *Festiwal „Karpaty zaklęte w drewnie”*. Wśród 25 badanych zabytków 17 znajdowało się na *Szlaku Architektury Drewnianej* i były one stosownie oznaczone (z jednym wyjątkiem). Spośród skontrolowanych dziewięciu gmin osiem wykorzystywało zabytki architektury drewnianej w promocji regionu. Także właściciele i zarządcy zabytków drewnianych promowali te obiekty poprzez koncerty, spotkania, publikacje. [str. 39–44]

Wykorzystywanie
zabytków architektury
drewnianej w promocji
regionu

4. WNIOSKI

Wnioski W związku z wynikami niniejszej kontroli, Najwyższa Izba Kontroli wnioskuje do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o:

- 1) nowelizację przepisów rozporządzenia z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, w celu dopuszczenia możliwości prowadzenia rejestrów zabytków i ewidencji zabytków w formie elektronicznej.

Przyjęty w aktualnie obowiązującym stanie prawnym sposób prowadzenia zarówno rejestrów, jak i wojewódzkich ewidencji zabytków wyłącznie w formie papierowych ksiąg i kart jest przestarzały, nieprzystający do współczesnych realiów i nie pozwala na agregację danych ujętych w tych zbiorach oraz znacznie ogranicza możliwość efektywnego zarządzania posiadanymi informacjami. Wprawdzie wojewódzcy konserwatorzy zabytków prowadzili pomocniczo elektroniczne wykazy zabytków rejestrowych, jednakże stwierdzono przypadki rozbieżności pomiędzy danymi publikowanymi na stronie internetowej, a stanem faktycznym, przez co nie stanowiły one wiarygodnego źródła informacji o objęciu danego obiektu ochroną prawną.

- 2) wprowadzenie jednolitego w całym kraju oprogramowania umożliwiającego sprawne gromadzenie, weryfikację oraz szybki dostęp do danych o zabytkach podlegających ochronie.

Brak oprogramowania i elektronicznych baz danych prowadzonych w sposób jednolity uniemożliwia służbom ochrony zabytków sprawne korzystanie z posiadanych informacji o zabytkach. Skrajnym przykładem jest żądanie od beneficjentów dotacji, dokumentów będących w posiadaniu wojewódzkich konserwatorów zabytków. Jest to także konsekwencją przyjętych rozwiązań organizacyjnych i prawnych dotyczących sposobu prowadzenia rejestrów i wojewódzkich ewidencji zabytków.

Ponadto, Najwyższa Izba Kontroli rekomenduje wojewódzkim konserwatorom zabytków wypracowanie zasad współdziałania z jednostkami samorządu terytorialnego zapewniających skuteczną realizację ich ustawowego obowiązku opracowania programów opieki nad zabytkami.

5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

5.1. Stan zabytków drewnianych oraz warunki ich użytkowania i udostępniania turystom

5.1.1. Liczba obiektów drewnianych w rejestrach zabytków oraz wojewódzkich i gminnych ewidencjach zabytków i sprawowanie nadzoru konserwatorskiego

Według stanu na koniec 2016 r. liczba zabytków drewnianych na terenie Małopolski i Podkarpacia wynosiła odpowiednio 639 i 441 obiektów, które stanowiły 10,6% i 10,5% nieruchomości zabytkowych ogółem (6026 i 4208).

Liczba zabytków architektury drewnianej

W wyniku zniszczenia, degradacji czy utraty wartości historycznej, artystycznej lub naukowej w latach 2014–2016 wykreślono z rejestru zabytków na terenie tych województw 14 obiektów drewnianych (dodatkowo na terenie Małopolski wykreślono z rejestru sześć obiektów, w konsekwencji przeniesienia do muzeów i skansenów). Z kolei 629 obiektów wykreślono z ewidencji prowadzonych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków.

Pomimo, iż wskutek wpisania do rejestru zabytków kolejnych obiektów drewnianych ich liczba utrzymuje się na zbliżonym poziomie, to jednak poniesione już straty są bezpowrotne.

Zdjęcie nr 1

Przykład obiektu architektury drewnianej, który został wykreślony z rejestru zabytków województwa małopolskiego w 2016 r. Dwór w Klimontowie, gm. Proszowice, stanowił przykład artystycznych przemian w architekturze polskiej przełomu XIX i XX wieku, nawiązywał do tradycyjnego budownictwa drewnianego i zastosowania stylu zakopiańskiego w siedzibie dworskiej, spłonął w 2015 r.

Źródło: Zdjęcie udostępnił autor, użytkownik portalu www.eksploratorzy.com.pl.

W latach 2014–2016 rejestry zabytków na terenie kontrolowanych województw prowadzono w formie księgi rejestru, jak również pomocniczych wykazów elektronicznych, udostępnionych na stronach internetowych WUOZ. Wojewódzkie ewidencje zabytków tworzyły natomiast karty ewidencyjne zabytków nieruchomości.

Obiekty architektury drewnianej w rejestrach i ewidencjach zabytków

Kontrola wykazała, że dotychczas nie doprowadzono rejestrów zabytków do stanu zgodnego z rozporządzeniem w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, gdyż w księgach rejestru nie ujęto obiektów wpisanych do rejestru

zabytków z terenu dawnych województw (sprzed reformy administracyjnej w 1999 r.). Stwierdzono też przypadki braku obiektów drewnianych na wykazach udostępnionych na stronach internetowych WUOZ, pomimo iż były wpisane do rejestru zabytków. Na przykład w dostępnym wykazie zabytków województwa podkarpackiego nie uwzględniono czterech²⁰ z 17 drewnianych obiektów zabytkowych na terenie gminy Iwonicz-Zdrój.

W WUOZ w Przemyślu poza wykazem kart ewidencyjnych zabytków w formie papierowej prowadzono wykaz elektroniczny (pliki Word i Excel), który pozwalał na agregację i analizę danych ujętych w tej ewidencji. Natomiast w Krakowie ewidencję prowadzono wyłącznie w formie kart. Ten sposób gromadzenia danych o zabytkach ewidencyjnych nie pozwalał jednak na ustalenie liczby obiektów ujętych w ewidencji zabytków (szacunkowo – ponad 40 tys.), liczby obiektów włączonych do ewidencji oraz nie dawał możliwości analizy danych według informacji zawartych w tych kartach, w tym rodzaju zabytków.

W ocenie NIK prowadzone przez wojewódzkich konserwatorów zabytków rejestry i ewidencje nie dawały rzetelnej wiedzy o liczbie obiektów zabytkowych, a sposób ich prowadzenia nie pozwalał na agregację danych i ograniczał możliwość efektywnego zarządzania posiadanymi informacjami, w tym szybką, bieżącą ich weryfikację.

W latach 2014–2016 spośród dziewięciu kontrolowanych gmin aż cztery²¹ nie założyły i nie prowadziły gminnej ewidencji zabytków, o której mowa w art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków, która stanowi podstawę gminnego programu opieki nad zabytkami, wymaganego art. 87 ust. 1 tej ustawy. Ponadto zastrzeżenia budził sposób prowadzenia ewidencji w dwóch z pięciu pozostałych gmin²², ze względu na braki bądź niezgodności w opisie poszczególnych obiektów.

Na problemy z zakładaniem i prowadzeniem gminnych ewidencji zabytków wskazano również w sprawozdaniu z realizacji w latach 2014–2015 *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014–2017*. Według danych Samorządu Województwa Małopolskiego w 2015 r. zaledwie 61,5% gmin posiadało ewidencję, co oznaczało zaledwie 1,5% wzrostu w ciągu ostatnich pięciu lat.

Brak gminnych ewidencji zabytków tłumaczono najczęściej brakiem środków finansowych na prowadzenie analiz w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami oraz niecelowością tych ewidencji, w sytuacji braku możliwości dofinansowania prac przy obiektach nieujętych w rejestrze zabytków, a wpisanych jedynie do gminnych ewidencji zabytków (dokonanie wpisu do gminnej ewidencji zabytków wiązało się z obowiązkami właścicieli tych obiektów, bez możliwości udzielenia im wsparcia finansowego).

²⁰ Trzy domy mieszkalne (nr wpisu: A-38, A-39 i A-40 z 3 stycznia 1984 r.) i dom „Dyrektorówka” (nr wpisu A-730 z 30 czerwca 1973 r.).

²¹ Horyniec-Zdrój, Fredropol, Laskowa i Krynica-Zdrój.

²² Iwonicz-Zdrój i Lanckorona.

Dodatkowe informacje uzyskane w toku niniejszej kontroli NIK wykazały, że spośród 294 gmin na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego (które udzieliły odpowiedzi) 241 (82%) posiadało gminną ewidencję zabytków, a 53 (18%) jej nie posiadało. Jako przyczyny nieposiadania gminnej ewidencji zabytków gminy wskazywały głównie: finansowe (25 gmin) oraz brak wykwalifikowanej kadry (20 gmin). Ponadto 16 gmin wskazało jako inne przyczyny nieposiadania tej ewidencji fakt, że jest ona w trakcie opracowywania lub aktualizowania.

Podstawowym dokumentem zawierającym diagnozę problemów ochrony zabytków, jak i działań w tym zakresie jest program opieki nad zabytkami, sporządzany na poziomie województwa, powiatu i gminy (art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków).

Programy opieki
nad zabytkami

Samorządy województwa małopolskiego i podkarpackiego posiadały programy opieki nad zabytkami, tj.: *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014–2017*²³ i *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2014–2017*²⁴. Przed uchwaleniem programy te zostały pozytywnie zaopiniowane przez właściwych wojewódzkich konserwatorów zabytków.

Programy te stanowiły istotny element strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym na obszarze województwa małopolskiego i podkarpackiego. Będąc przedmiotem kontroli działalność samorządów obu województw w zakresie dofinansowania renowacji obiektów zabytkowych, eksponowania, propagowania i wykorzystania na cele turystyczne oraz popularyzacji kultury i dziedzictwa regionów była zgodna z obowiązującymi programami ochrony zabytków.

Natomiast gminne programy opieki nad zabytkami posiadały zaledwie dwie z dziewięciu kontrolowanych gmin. Gmina miejska Przeworsk posiadała *Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2014–2018*²⁵, którego realizacja miała istotny wpływ dla zachowania i wykorzystania znajdujących się na jej terenie zabytków. Program taki na lata 2013–2015 posiadała również gmina Horyniec-Zdrój, przy czym ochronę zabytków drewnianych na jej terenie należy uznać za nieskuteczną, gdyż w toku kontroli NIK stwierdzono degradację zespołów dwóch obiektów, co przedstawiono w pkt 5.1.2. niniejszej informacji²⁶.

W pozostałych siedmiu kontrolowanych gminach nie opracowano programów opieki nad zabytkami, jako przyczyny tego stanu wskazując najczęściej brak środków finansowych na ten cel, braki kadrowe, czy konieczność przeprowadzenia aktualizacji gminnej ewidencji zabytków (Zakopane). Gmina Zabierzów nie posiadała programu opieki nad zabytkami, ponieważ stała na stanowisku, że w świetle przepisów ustawy o ochronie zabytków wprowadzenie tego programu nie jest obowiązkowe, jak również uważała, że obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami należy w pierwszej kolejności do zarządu województwa i powiatu.

²³ Uchwała nr LI/822/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z 26 maja 2014 r.

²⁴ Uchwała nr XLII/846/14 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z 27 stycznia 2014 r.

²⁵ Przyjęty uchwałą Nr XLIX/374/14 Rady Miasta Przeworska z 27 marca 2014 r.

²⁶ W toku niniejszej kontroli Rada Gminy Horyniec-Zdrój uchwałą nr XXXII.250.2017 z 28 czerwca 2017 r. przyjęła Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2017–2020, do którego dołączono zestawienie obiektów stanowiących gminną ewidencję zabytków.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Na problem zmniejszającej się liczby gmin, które posiadają program opieki nad zabytkami wskazano również w sprawozdaniu z realizacji w latach 2014–2015 Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014–2017. Według danych Samorządu Województwa Małopolskiego spośród 182 gmin na koniec 2014 r. programy opieki nad zabytkami posiadały 44 gminy (24,2%), podczas gdy rok wcześniej 76 (41,7%).

Dodatkowe informacje uzyskane w toku niniejszej kontroli NIK wykazały, że spośród 294 gmin na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego (które udzieliły odpowiedzi) 106 (36%) posiadało aktualny gminny program opieki nad zabytkami, a aż 188 (64%) nie posiadało takiego programu. Jako przyczyny nieposiadania gminnego programu opieki nad zabytkami gminy wskazywały głównie: finansowe (83 gminy), brak wykwalifikowanej kadry (38 gmin), brak gminnej ewidencji zabytków (35 gmin) oraz inne (59 gmin). Inne przyczyny to najczęściej: program był głównie w trakcie opracowywania lub planowane jest jego sporządzenie, brak gminnej ewidencji zabytków lub jest ona w trakcie opracowywania. Jedna gmina wskazała, że potrzeba dofinansowania remontów obiektów zabytkowych jest niedoceniana przez radnych, którzy przedkładają na pierwszym planie potrzeby remontu i budowy infrastruktury komunalnej i oświatowej. Inna z gmin uznała, że nie ma potrzeby aktualizacji istniejącego planu na lata 2010–2014, ponieważ nie było zmian w jego zakresie.

Nadzór konserwatorski

Główną formą nadzoru konserwatorskiego MWKZ i PWKZ były postępowania w sprawie zezwolenia na prace przy zabytkach nieruchomych. W latach 2014–2016 MWKZ wydał 2587 takich pozwoleń, przy czym sposób rejestracji tych dokumentów nie pozwalał na ustalenie, ile z nich dotyczyło zabytków architektury drewnianej. Natomiast według danych z prowadzonego elektronicznie przez PWKZ rejestru decyzji, w latach 2014–2016 na terenie Podkarpacia wydano 163 pozwolenia na prowadzenie prac przy zabytkach drewnianych.

W toku kontroli NIK stwierdzono, że w przypadku 23 pozwoleń wydanych przez MWKZ oraz 163 pozwoleń wydanych przez PWKZ decyzje te były wydawane sprawnie i bez zbędnej zwłoki. Wojewódzcy konserwatorzy zabytków kontrolowali realizację i stan zaawansowania prac prowadzonych na podstawie tych pozwoleń oraz uczestniczyli w odbiorach zrealizowanych prac.

W ocenie NIK nadzór prowadzony przez wojewódzkich konserwatorów w formie kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków drewnianych był niewystarczający. W latach 2014–2016 przeprowadzono 124 kontrole na terenie Małopolski (odpowiednio 15, 34 i 75) i 82 na terenie Podkarpacia (26, 29 i 27). W ciągu tych trzech lat kontrole te objęły, odpowiednio: 112 i 57 obiektów, co stanowiło zaledwie 17,5% i 13% zabytków drewnianych w Małopolsce i na Podkarpaciu.

Także w opinii wojewódzkich konserwatorów zabytków liczba przeprowadzanych kontroli w stosunku do potrzeb jest za mała, przy czym wynika to z ograniczonych możliwości kadrowych ich jednostek. MWKZ wskazał, że nadzór nad obiektami zabytkowymi wymaga systematycznej kontroli stanu zachowania. Obiekty wpisane do rejestru zabytków powinny być kontrolowane przynajmniej raz na trzy lata, a przy aktualnej liczbie etatów i ilości załatwianych spraw jest to niewykonalne.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Na istotne znaczenie kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków w ochronie zabytków drewnianych wskazują ich ustalenia. Na przykład, w wyniku przeprowadzonych w latach 2014–2016 kontroli, MWKZ wydał 104 zalecenia pokontrolne oraz sześć decyzji nakazujących przeprowadzenie remontu/zabezpieczenia obiektów lub wstrzymujące prace w obiekcie.

Skutecznej ochronie zabytków drewnianych nie sprzyjały również długotrwałe postępowania pokontrolne dotyczące nakazu prowadzenia prac przy zabytku, w trybie art. 49 ustawy o ochronie zabytków. Przykładem tego jest postępowanie MWKZ wobec gminy Zabierzów w sprawie willi w Kochanowie. W latach 2014–2016 MWKZ wydał pięć decyzji nakazujących prowadzenie prac przy zabytkach drewnianych, z czego dwie dotyczyły tej willi. Po kontroli stanu tego obiektu, decyzją z 4 grudnia 2015 r. Konserwator nakazał gminie Zabierzów w terminie do 31 grudnia 2017 r. wymianę zniszczonych: stropów podstrychowych i elementów więźby dachowej oraz pokrycia dachowego, obróbek blacharskich rynien i rur spustowych, belek konstrukcyjnych ścian i deskiowania, impregnację i konserwację drewnianych elementów konstrukcji i detali snycerskich możliwych do ponownego wykorzystania. Po uchyleniu tej decyzji przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (wskutek odwołania) MWKZ 16 czerwca 2016 r. ponownie wydał decyzję nakazującą gminie wykonanie do końca 2017 r. robót budowlanych i konserwatorskich, w zakresie poszerzonym o wykonanie izolacji fundamentów i prawidłowe odprowadzenie wód opadowych. Po kolejnym uchyleniu decyzji przez MKiDN, MWKZ 23 maja 2017 r. przeprowadził kontrolę stanu technicznego willi. W protokole zaznaczono, że w ocenie przedstawicieli gminy, obecny stan techniczny nie zagraża katastrofie budowlanej. Gmina jest na ukończeniu projektu wykonawczego z kosztorysem, co umożliwi wprowadzenie inwestycji do projektu budżetu na 2018 r. oraz ubieganie się o środki zewnętrzne.

Zdjęcie nr 2

Willi Lubomirskich w Kochanowie z 1896 r., gm. Zabierzów – do czasu zakończenia niniejszej kontroli nie podjęto żadnych działań remontowych, pomimo złego stanu obiektu i wieloletniego wyłączenia z użytkowania

Źródło: Materiały z kontroli NIK.

Zła praktyka

MWKZ nie sprawdzał – w ramach sprawowanego nadzoru konserwatorskiego – stanu zabezpieczeń antywłamaniowych i przeciwpożarowych drewnianych obiektów zabytkowych. Jedynym sposobem badania stanu tych zabezpieczeń było odnotowanie czy zamontowane są systemy sygnalizacji pożaru i/lub włamania.

W latach 2014–2016 wojewódzcy konserwatorzy zabytków nie stosowali procedur przewidzianych w art. 50 ustawy o ochronie zabytków, tj. nie zwracali się do właściwego starosty z wnioskiem o wydanie decyzji o zabezpieczeniu zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia (możliwość zniszczenia lub uszkodzenia zabytku nieruchomego) oraz z wnioskiem o wywłaszczenie na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku. Nie stosowano również remontów zastępczych o których mowa w art. 49 ustawy o ochronie zabytków. MWKZ wskazał, że nie stosuje remontów zastępczych, z powodu braku zabezpieczenia finansowego w swoim budżecie. Z kolei, w ocenie MWKZ, wywłaszczenie – które zgodnie z obowiązującą w ustawie o gospodarce nieruchomościami procedurą polega na wykupie nieruchomości po wynegocjowanej z właścicielem cenie – narażałoby Skarb Państwa na nieuzasadnione koszty, a dla właściciela oznaczałoby ekwiwalent i wynagrodzenie za wcześniej zniszczony zabytek.

W okresie objętym kontrolą MWKZ nie składał zawiadomień o popełnieniu przestępstwa w odniesieniu do zabytków architektury drewnianej. Przy jego udziale toczyły się dwa postępowania w przedmiocie popełnienia wykroczenia związane z rozbiórką obiektów drewnianych na terenie Zakopanego²⁷. PWKZ dwukrotnie zawiadamiał właściwe organy Policji o możliwości popełnienia przestępstwa w oparciu o art. 108 ustawy o ochronie zabytków²⁸.

²⁷ 1) Delegatura MWKZ w Nowym Targu 4 lipca 2015 r. zgłosiła na Policję prowadzenie nielegalnych prac rozbiórkowych budynku położonego w Zakopanem (willa „Czarna Owca” wpisana do rejestru zabytków). Interwencja Policji i inspektora WUOZ nie powstrzymały tych prac. Zawiadomienie to spowodowało wszczęcie postępowania prokuratorskiego, które w okresie kontroli NIK nie zostało zakończone. Równolegle MWKZ wydał decyzję (6 lipca 2015 r.) w sprawie natychmiastowego wstrzymania prac rozbiórkowych, od której inwestor się odwołał. Postępowanie odwoławcze w tej sprawie zostało umorzone przez MKiDN.

2) W listopadzie 2016 r. Miejski Konserwator Zabytków w Zakopanem złożył do Prokuratury Rejonowej w Zakopanem zawiadomienie o możliwości popełnienia wykroczenia poprzez zniszczenie (rozbiórkę) willei „Ros-Ami” (nie wpisana do rejestru zabytków). Działanie to prowadzone było na podstawie art. 108 oraz art. 110 ustawy o ochronie zabytków. W tej samej sprawie w grudniu 2016 r. osoba prywatna złożyła do MWKZ prośbę o zawiadomienie prokuratury. W dniu 30 maja 2017 r. akt oskarżenia w tej sprawie został przesłany do Sądu Rejonowego w Zakopanem. Do czasu zakończenia kontroli NIK postępowanie to nie zostało zakończone.

²⁸ 1) Pożar dworu w Duńkowicach (obiekt wpisany do rejestru zabytków). Zawiadomienie Komendy Powiatowej Policji w Jarosławiu 30 lipca 2014 r. Wszczęte dochodzenie o przestępstwo określone w art. 288 § 1 Kodeksu Karnego w związku z art. 108 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków, zostało umorzone 28 sierpnia 2014 r.

2) Rozbiórka domu drewnianego w Sokołowie Małopolskim. Policja 13 maja 2014 r. umorzyła dochodzenie o przestępstwo określone w art. 288 § 1 Kodeksu Karnego w związku z art. 108 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków. Pomimo zażalenia na ww. postanowienie wniesionego przez PWKZ do Sądu Rejonowego w Rzeszowie postępowanie zostało umorzone 4 kwietnia 2014 r. W dniu 23 marca 2015 r. MKiDN dokonał – na wniosek właścicieli – skreślenia obiektu z rejestru zabytków.

Zdjęcie nr 3

Pożar zabytkowego dworu w Duńkowicach z 1758 r., gm. Radymno, lipiec 2014 r.

Źródło: Zdjęcie udostępnione przez redakcję Twojej Lokalnej Telewizji w Jarosławiu.

Wojewódzcy konserwatorzy zabytków nie korzystali z możliwości przewidzianych w art. 95 ustawy o ochronie zabytków i nie występowali w sprawach ochrony zabytków na prawach: strony – w postępowaniu administracyjnym; oskarżyciela posiłkowego – w postępowaniu karnym; oskarżyciela publicznego – w postępowaniu w sprawach o wykroczenia.

Przykład

W trakcie przeprowadzonej przez NIK w czerwcu 2009 r. kontroli gospodowania i nadzoru nad zabytkami (P/09/170) na przykładzie willi „Gwiazda” w Rabce-Zdroju stwierdzono brak jakichkolwiek prac zabezpieczających ten nieużytkowany obiekt, które doprowadziły do znacznej jego dewastacji. We wrześniu 2006 r. MWKZ nakazał zarządcy obiektu wykonanie prac zabezpieczających i konserwatorskich. Stan realizacji tych prac skontrolowano dopiero w marcu 2008 r., a kolejny nakaz zabezpieczenia budynku wydano w czerwcu 2008 r., tj. rok po ustalonym terminie zakończenia wszystkich prac i trzy miesiące po negatywnych wynikach kontroli ich zaawansowania. Zarówno do zarządcy obiektu, jak i do Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, NIK wystąpiła o podjęcie niezwłocznych działań w celu ratowania obiektu przed jego całkowitym zniszczeniem.

Według danych uzyskanych u MWKZ pomimo upływu siedmiu lat od czasu poprzedniej kontroli NIK, zarządca obiektu nie przeprowadził prac konserwatorskich. Do chwili zakończenia niniejszej kontroli NIK obowiązywały zalecenia MWKZ z 8 czerwca 2017 r., które zobowiązywały Burmistrza Rabki-Zdroju do zabezpieczenia obiektu, przeprowadzenia prac konserwatorskich oraz opracowania pełnej dokumentacji konserwatorskiej.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Zdjęcie nr 4, 5, 6 i 7

Przykład postępującej degradacji zabytku architektury drewnianej – willa „Gwiazda” w Rabce-Zdroju

2009 r.

2017 r.

Źródło: Materiały z kontroli NIK – P/09/170 i P/17/076.

Miejski Konserwator Zabytków w Zakopanem

W latach 2014–2016 na terenie jednej z kontrolowanych gmin, tj. Zakopanego działał Miejski Konserwator Zabytków. Kontrola NIK wykazała, że organizacja jego pracy nie zapewniała bieżącego, sprawnego nadzoru nad zabytkowymi obiektami. Także Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział Podhalański zwracało uwagę na trudności w komunikacji spowodowane absencjami Miejskiego Konserwatora Zabytków. W kontrolowanym okresie Miejski Konserwator Zabytków w Zakopanem był zatrudniony w niepełnym wymiarze czasu pracy, jak również często był nieobecny. Na terenie gminy Zakopane według stanu na 31 grudnia 2016 r. znajdowało się 1406 obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, w tym 1180 drewnianych (z czego 64 to zabytki wpisane do rejestru zabytków).

W ocenie NIK, dziedzictwo kulturowe Zakopanego jest zagrożone z uwagi na występujące przypadki niszczenia w pożarach drewnianej substancji miasta. Wysokie ceny oraz potencjał inwestycyjny nieruchomości na terenie Zakopanego, skutkowały podpaleniami, zaniedbaniami oraz celowym niszczeniem obiektów. W Zakopanem w latach 2014–2017 (lipiec) odnotowano

28 pożarów budynków drewnianych²⁹, z czego połowa była ujęta w gminnej ewidencji zabytków, jednak żaden pożar nie wystąpił w obiekcie drewnianym wpisanym do rejestru zabytków.

W porozumieniu ze służbami Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, gmina Zakopane podjęła działania mające na celu objęcie ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków 89 obiektów, w tym 47 drewnianych. Wpisanie do rejestru zabytków kolejnej grupy 47 obiektów spowodowałoby zwiększenie liczby chronionych prawnie najcenniejszych drewnianych budynków o 73%. Według informacji przekazanej przez Delegaturę WUOZ w Nowym Targu, z uwagi na zakres prac, które należy wykonać aby dany obiekt wpisać do rejestru zabytków, w ciągu roku możliwe jest wpisanie do rejestru jedynie kilku obiektów.

5.1.2. Stan zabytków, warunki ich użytkowania i udostępniania turystom

NIK dokonała szczegółowej analizy stanu 25 zabytkowych obiektów drewnianych³⁰, z których 23 w latach 2014–2016 były remontowane z udziałem środków publicznych. Stan 18 zabytków był dobry, nie budził zastrzeżeń i pozwalał na ich użytkowanie. Zastrzeżenia NIK budził stan trzech użytkowanych obiektów, tj.: dwór w Laskowej, dworek w Miechowie i kościół w Porębie Wielkiej. Cztery zabytki były wyłączone z użytkowania, a w trzech z nich prowadzono prace remontowe. W najgorszym stanie była willa Lubomirskich w Kochanowie, której właścicielem była gmina Zabierzów; był to jedyny z kontrolowanych obiektów, który nie korzystał z dotacji i nie był remontowany. Obiekt ten do 2003 r. był wykorzystywany jako szkoła, a następnie został wyłączony całkowicie z użytkowania. W budynku prowadzono jedynie prace o charakterze zabezpieczającym.

Stan zabytków
architektury drewnianej

W toku kontroli NIK prowadzonych w sześciu gminach dokonano ponadto oceny stanu zewnętrznego 64 obiektów drewnianych wpisanych do rejestru zabytków. Stan 54 obiektów nie budził zastrzeżeń. W pięciu gminach zidentyfikowano 10 obiektów, których stan zewnętrzny był zły.

²⁹ Informacje udzielone przez Komendanta Powiatowego Państwowej Straży Pożarnej w Zakopanem. W latach 2014–2017 (lipiec) na terenie Zakopanego odnotowano 28 pożarów budynków drewnianych, z tego: 12 w 2014 r., cztery w 2015 r., dziewięć w 2016 r. oraz trzy od stycznia do lipca 2017 r. Żaden z pożarów nie miał miejsca w obiekcie drewnianym wpisanym do rejestru zabytków. Spośród ww. 28 obiektów, 14 było wpisanych do gminnej ewidencji zabytków. Przyczyną pożarów w sześciu przypadkach było podpalenie, w tym dwa dotyczyły obiektów (pustostanów) wpisanych do gminnej ewidencji zabytków. W siedmiu przypadkach przyczyną pożaru było zaproszenie ognia przez nieznanego sprawcę, w tym pięć dotyczyło obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków (cztery obiekty były pustostanami). W ośmiu przypadkach (w tym czterech obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, będących pustostanami) nie ustalono przyczyny pożaru. W pozostałych siedmiu przypadkach (w tym trzech obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, z których jeden był pustostanem) przyczyną pożarów obiektów drewnianych było: zapalenie się ściany od kominka, nieszczelność przewodu kominowego, zwarcie instalacji elektrycznej, niezachowanie ostrożności przy posługiwaniu się otwartym ogniem, niewłaściwa eksploatacja pieca, nieprawidłowa eksploatacja urządzeń grzewczych na paliwo gazowe oraz wady urządzeń grzewczych na paliwo stałe.

³⁰ Podmioty kontrolowane zarządzały jednym obiektem objętym kontrolą, a w dwóch przypadkach kontrolowany podmiot zarządzał więcej niż jednym obiektem – Parafia Prawosławna św. Kosmy i Damiana w Bartnem (województwo małopolskie) zarządzała trzema cerkwiami: Opieki Matki Bożej w Wołowcu, św. Kosmy i Damiana w Bartnem, św. Dymitra w Bodakach; Towarzystwo Opieki Nad Zabytkami Oddział Bieszczadzki w Ustrzykach Dolnych (województwo podkarpackie) zarządzało dwoma cerkwiami pw. św. Michała Archanioła w Bystrem i Narodzenia Najświętszej Panny w Liskowatym.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Zastrzeżenia budził stan trzech poniżej wskazanych obiektów zabytkowych należących do gmin.

Zdjęcie nr 8, 9, 10 i 11

Przykłady obiektów zabytkowych należących do gmin

Drewniana dzwonnica z I poł. XIX w. (pozostałość po cerkwi) na cmentarzu greckokatolickim w miejscowości Krzywe, gm. Horyniec-Zdrój była zniszczona, groziła zawaleniem i nie miała zabezpieczenia przed dostępem osób postronnych. Stan tej dzwonnicy groził bezpowrotnym zniszczeniem zabytku. W trybie art. 51 ust. 1 ustawy o NIK wystąpiono do gminy, PWKZ oraz Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego w Lubaczowie o podjęcie działań zmierzających do zabezpieczenia zabytku przed całkowitym zniszczeniem i dostępem osób postronnych.

Zagroda nr 19 w Wólce Horynieckiej z początku lat 20-tych XX w., gm. Horyniec-Zdrój składała się z drewnianej chałupy i budynku gospodarczego. Chałupa kryta strzechą była miejscami pozbawiona pokrycia słomianego, z zaciekami po opadach atmosferycznych, a stodoła miała zawalony dach i częściowo zawalone ściany. Zagroda była przeznaczona do rozbiórki i przeniesienia na teren Muzeum Kresów w Nowym Bruśnie.

Budynek gospodarczy w zagrodzie nr 19 w Wólce Horynieckiej

Dom Zdrojowy w Iwoniczu-Zdroju od strony rynku na pierwszym piętrze nie miał drewnianych balustrad balkonowych, natomiast dach miał widoczne ślady rdzy. Gmina zaplanowała remont barier oraz malowanie dachu w II połowie 2017 r.

Źródło: Materiały z kontroli NIK.

Poza powyższymi przypadkami uwagi budził stan sześciu innych obiektów, ze względu na uszkodzenia ścian, elewacji i dachu. Ponadto jeden obiekt najprawdopodobniej został przebudowany. Budynek ten

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

posiadał nowy dach, stolarkę okienną i drzwiową oraz odnowioną elewację. Został on również rozbudowany o dodatkowe pomieszczenie. Wygląd zewnętrzny budynku znacząco odbiegał od dokumentacji fotograficznej zabytku. Sprawę zgłoszono do wyjaśnienia do PWKZ.

Istotnym problemem w zachowaniu zabytków nieruchomych w należytym stanie była ich struktura własnościowa – najlepszy stan zachowania miały obiekty będące własnością kościołów i związków wyznaniowych, a w najgorszym stanie były te o nieuregulowanej własności prawnej. Problemami były również: niekorzystna sytuacja mniej cennych obiektów i zespołów zabytkowych zlokalizowanych poza dużymi miastami; **brak wsparcia i doradztwa ze strony sektora publicznego dla właścicieli obiektów zabytkowych o funkcjach mieszkalnych.**

Spośród zabytków, których stan był dobry, 14 było obiektami sakralnymi, dwa domami mieszkalnymi, a kolejne dwa spełniały inne funkcje (kulturalne i społeczne). W obiektach tych, w latach objętych kontrolą, przeprowadzono prace remontowe pod nadzorem konserwatorskim polegające w szczególności na: renowacji wnętrza, konserwacji i restauracji polichromii, konserwacji ikonostasów i ołtarzy, remontach chóru i posadzek, remontach elewacji i dachów budynków, remontach lub wymianie okien i drzwi, remontach lub montażu instalacji elektrycznej, przeciwpożarowej i przeciwwłamaniowej.

Warunki
użytkowania obiektów

Zdjęcie nr 12 i 13

Kościół pw. św. Mikołaja Biskupa i Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Domaradzu (1485 r.) przed i po wykonaniu prac konserwatorskich, remoncie konstrukcji dachu z wymianą poszycia blaszanego na gont, remoncie elewacji kościoła i poszycia dachowego kruchty głównej, kruchty bocznej i podłóg oraz remoncie dzwonnicy, wewnętrznej instalacji elektrycznej, instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej

Przed renowacją

Po renowacji

Źródło: Materiały NIK oraz zdjęcie udostępnione przez administratora Wortalu Turystycznego.

Trzy użytkowane zabytki mimo przeprowadzonych w ostatnich latach prac konserwatorskich wymagały dalszych pilnych prac zapobiegających degradacji. I tak kościół w Porębie Wielkiej był wykorzystywany na cele liturgiczne, ale wymagał podjęcia prac remontowych dotyczących elewacji, pokrycia dachowego i elementów konstrukcyjnych. Dworek Zacisze w Miechowie wykorzystywano na potrzeby bieżącej działalności Biura Wystaw Artystycznych „U Jaksy” i na jego terenie odbywały się wydarzenia artystyczne oraz oświatowe, ale konstrukcja obiektu ulegała stopniowej degradacji poprzez korozję biologiczną, co potwierdziły wyniki kontroli przeprowadzonej – na zlecenie NIK – przez PINB w Miechowie. Dwór w Laskowej był wykorzystywany na potrzeby miesz-

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

kaniowe, ale część jego pomieszczeń udostępniano zwiedzającym, w obiekcie organizowano imprezy propagujące lokalną historię, nadal jednak zabytek wymagał nakładów na prace zabezpieczające go przed degradacją.

Stan trzech obiektów, tj. cerkwi w Bystrem, Liskowatym oraz w Chyryzynie nie pozwalał na użytkowanie ze względu na prowadzone remonty, a jeden – willa w Kochanowie – był całkowicie wyłączony z eksploatacji.

Zdjęcie nr 14

Po kontroli NIK i PINB w dworku Zacisze w Miechowie zalecono podjęcie działań w celu wyeliminowania szkodników żerujących w drewnie. Realizując zalecenia pokontrolne w 2017 r. w dworku przeprowadzono proces fumigacji. Na zdjęciu dworek w trakcie fumigacji wykonywanej poprzez namiotowanie, polegające na zamknięciu obiektu w szczelnym opakowaniu i wtłoczeniu pod ciśnieniem środka owadobójczego

Źródło: Biuro Wystaw Artystycznych „U Jaksy” w Miechowie.

Stan zabezpieczeń przeciwpożarowych i antywłamaniowych

W 15 spośród 21 użytkowanych budynków zainstalowano systemy ochrony przeciwpożarowej, jak również zadbano o wyposażenie tych obiektów w zabezpieczenia zapobiegające dewastacji oraz kradzieży cennego wyposażenia. W trzech przypadkach brak było takich zabezpieczeń (dodatkowo w cerkwi w Wołowcu nie było instalacji odgromowej), a system w dworku Zacisze w Miechowie nie był użytkowany, jednak przeprowadzona przez PSP w Miechowie (na zlecenie NIK) kontrola nie wykazała nieprawidłowości w zakresie ochrony przeciwpożarowej tego obiektu. Dwa pozostałe obiekty były budynkami mieszkalnymi nieudostępnionymi do zwiedzania. We wszystkich 19 udostępnianych obiektach znajdowały się gaśnice. W siedmiu³¹ przypadkach stwierdzono, że w okolicy zabytkowych obiektów nie zlokalizowano hydrantów.

Trzy wyłączone z użytkowania cerkwie (w Bystrem, Chyryzynie i Liskowatym) nie miały dostępu do hydrantu, przy czym cerkwie w Bystrem i Liskowatym były wyposażone w instalacje odgromowe i posiadały gaśnice, nato-

³¹ Cerkwie w Bartnem, Bodakach, Chyryzynie, Kunkowej i Wołowcu oraz kościoły w Morochowie i Rogach.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

miast w cerkwi w Chyryzynie nie było instalacji elektrycznej, odgromowej oraz gaśnic. W willi w Kochanowie w gminie Zabierzów nie prowadzono żadnych prac, a jej stan techniczny oraz zabezpieczenia przeciwpożarowe były niedostateczne.

Spółród 21 użytkowanych obiektów 19 było udostępnianych do zwiedzania. Jedynie kościół w Porębie Dzierżnej nie był zwiedzany przez turystów (brak zainteresowania). W większości tych zabytków wyznaczono osoby do udzielania informacji i oprowadzania turystów. Dwa nieudostępnione obiekty były domami mieszkalnymi.

Udostępnianie zabytków architektury drewnianej do zwiedzania

W pięciu ze skontrolowanych obiektów, zatrudnienie osób do oprowadzania turystów, w ramach projektu Otwarty Szlak Architektury Drewnianej sfinansowała Małopolska Organizacja Turystyczna. W dwóch obiektach³² oraz otoczeniu brak było informacji o możliwości ich zwiedzania, a w czterech obiektach³³ nie było informacji kiedy i w jakich godzinach są otwarte. Także w otoczeniu kościoła w Porębie Dzierżnej, który nie był zwiedzany przez turystów, nie było żadnych pisemnych informacji dotyczących udostępniania go do zwiedzania.

Wyłączone z użytkowania willa w Kochanowie na terenie gminy Zabierzów oraz cerkiew w Chyryzynie na terenie gminy Krzywczyna nie były udostępnione do zwiedzania. Pomimo wyłączenia z użytkowania dwóch cerkwi (w Bystrem i w Liskowatym) były one udostępniane turystom (na zewnątrz) – członkowie Towarzystwa Opieki Nad Zabytkami będącego zarządcą obiektów pełnili społeczne dyżury.

Osoby niepełnosprawne ruchowo miały możliwość zwiedzenia dziewięciu skontrolowanych obiektów, przy czym niedogodnością był brak odpowiednio przystosowanych toalet. Na przykład, w Domu Ludowym w Bukowinie Tatrzańskiej osoby z niepełnosprawnością ruchową miały dostęp do znajdujących się na parterze sali teatralnej i wystawowej oraz świetlicy, niedogodnością był jednak brak przystosowanych dla nich toalet. Z kolei w kościele w Domaradzu konieczna była pomoc przy przejechaniu przez niewielki próg. W przypadku budynku w Przeworsku jego walory zabytkowe były widoczne na zewnątrz. Według MWKZ wnioski dotyczące wydania pozwolenia na dostosowanie budynków dla potrzeb osób niepełnosprawnych najczęściej były związane z planami kompleksowej modernizacji i przebudowy obiektów zabytkowych. Ponieważ kwestie te były najczęściej jednym z wielu elementów projektów budowlanych, nie ma możliwości wyodrębnienia, ile pozwoleń na ten zakres prac przy obiektach drewnianych wydał MWKZ w latach 2014–2016. PWKZ nie wydawał zaleceń dotyczących przebudowy obiektów zabytkowych pod kątem dostosowania dla osób niepełnosprawnych, natomiast nie kwestionował ich wykonania, gdy właściciel zabytku występował z taką inicjatywą (w latach 2014–2016 wydano cztery pozwolenia na wykonanie podjazdów dla osób niepełnosprawnych).

Możliwość zwiedzania zabytków drewnianych przez osoby niepełnosprawne ruchowo

³² Kościoły w Porębie Wielkiej, Zawadzie.

³³ Cerkwie w Bartnem, Bodakach, Przysłupiu, Wołowcu.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W 10 obiektach w ogóle nie przewidziano ułatwień w dostępie dla osób niepełnosprawnych ruchowo. Utrudniała to konstrukcja tych budynków oraz ich usytuowanie.

Zdjęcie nr 15

Cerkiew pw. Spotkania Pańskiego w Morochowie (ok. 1837 r.) – możliwość zwiedzenia wnętrza świątyni przez osoby z niepełnosprawnością ruchową była bardzo ograniczona ze względu na usytuowanie obiektu na zboczu

Źródło: Dane z kontroli NIK.

5.2. Odbudowa, utrzymanie i zabezpieczenie zabytków architektury drewnianej

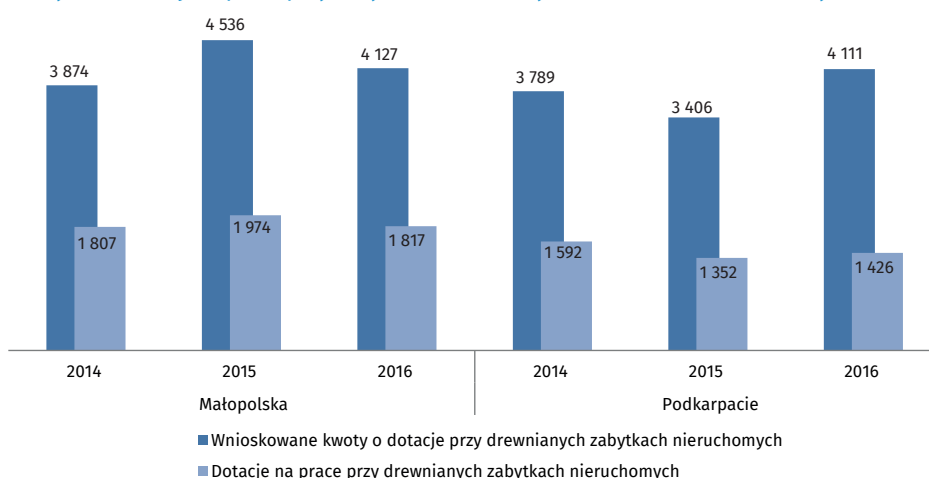
Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach

W latach 2014–2016 do skontrolowanych wojewódzkich konserwatorów zabytków wpłynęło 1377 wniosków o dotacje na odbudowę, utrzymanie i zabezpieczenie zabytków, w tym 314 (22,8%) odnosiło się do zabytków drewnianych. Dotacji udzielono na realizację 753 zadań, w tym 214 (28,4%) dotyczyło zadań realizowanych w obiektach drewnianych. MWKZ przekazał dotacje dla 55 obiektów, a PWKZ dla 71 obiektów, w tym odpowiednio 16 i 10 obiektów otrzymało dotacje we wszystkich trzech latach (29,1% i 14,1%). Łączna kwota dotacji – przekazanych zarządom obiektów drewnianych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane – wyniosła 9931,8 tys. zł. Potrzeby finansowe w tym zakresie były jednak znacznie większe, bowiem łączna wysokość dotacji na prace przy zabytkach drewnianych w latach 2014–2016 stanowiła 41,7% wnioskowanych środków na te obiekty, przy czym na terenie Małopolski wskaźnik ten wyniósł 44,4%, a na terenie Podkarpacia 38,7%.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Wykres nr 1

Łączna wysokość wnioskowanych i przyznanych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków dotacji na prace przy zabytkach drewnianych w latach 2014–2016 (w tys. zł)

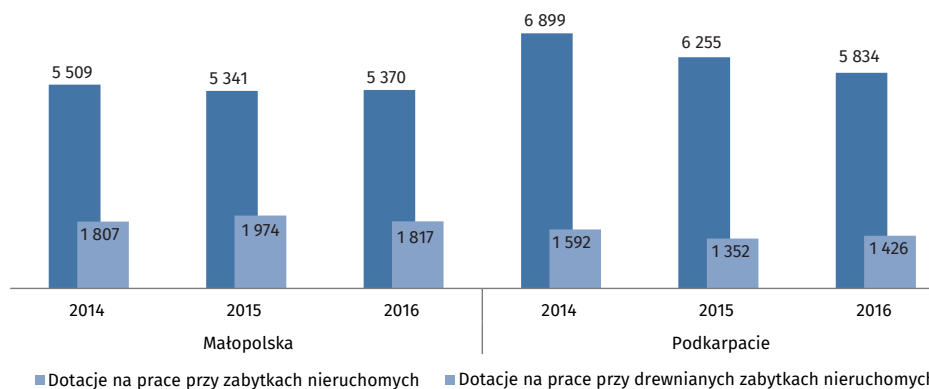

Źródło: Dane z kontroli NIK.

Łączna wysokość udzielonych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków dotacji na prace przy zabytkach architektury drewnianej w latach 2014–2016 stanowiła 28,2% ogółu środków dotacji przyznanych przez te organy, przy czym w Małopolsce wskaźnik ten wyniósł 34,3%, a na Podkarpaciu 23%.

Wykres nr 2

Wysokość dotacji przyznanych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków na prace przy zabytkach nieruchomych, w tym drewnianych w latach 2014–2016 (w tys. zł)

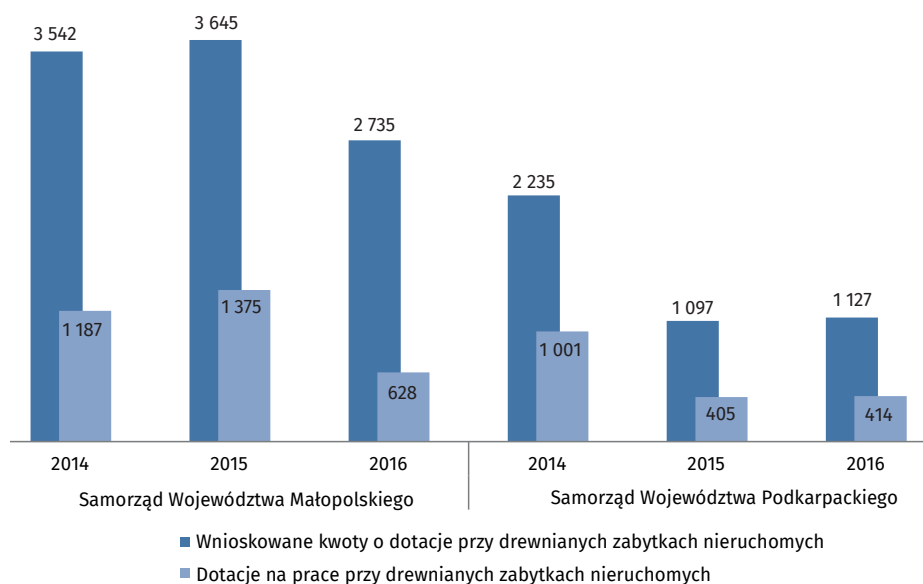

Źródło: Dane z kontroli NIK.

W latach 2014–2016 w ramach udzielonych dotacji na prace przy zabytkach drewnianych wojewódzcy konserwatorzy udzielali dotacji na wykonanie zabezpieczenia przeciwpożarowego lub antywłamaniowego. MWKZ udzielił tylko jednej dotacji w 2014 r. w wysokości 10 tys. zł na instalację sygnalizacji włamania, a PWKZ udzielił dotacji na dofinansowanie montażu tych urządzeń w 23 zabytkowych obiektach drewnianych na łączną kwotę 710 tys. zł.

Wykres nr 3

Łączna wysokość wnioskowanych i przyznanych przez samorzady województw dotacji na prace przy drewnianych zabytkach nieruchomych w latach 2014–2016 (w tys. zł)

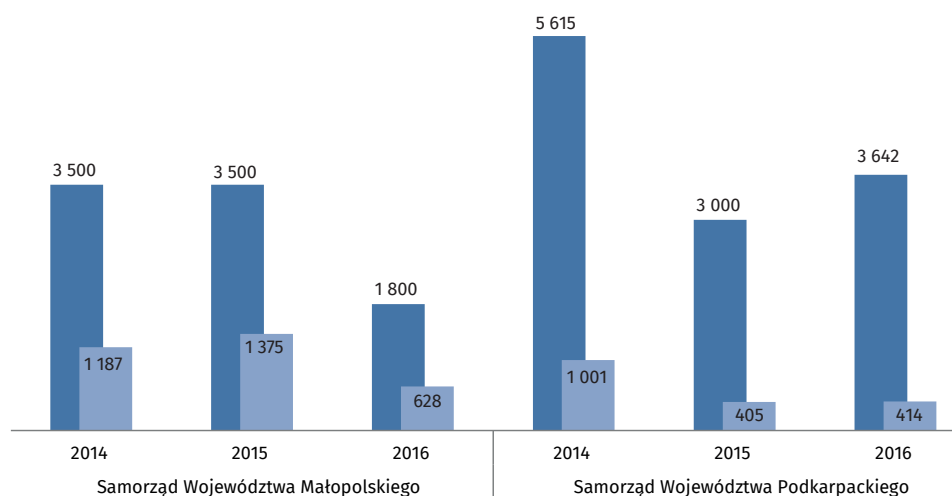
Źródło: Dane z kontroli NIK.

W latach 2014–2016 do skontrolowanych samorządów województw wpłynęło 1345 wniosków o dotacje na odbudowę, utrzymanie i zabezpieczenie zabytków, w tym 419 (31,2%) odnosiło się do zabytków drewnianych. Udzielono dotacji na realizację 732 zadań, w tym 223 (30,5%) dotyczyło zadań realizowanych w obiektach drewnianych. Samorząd Województwa Małopolskiego przekazał dotacje dla 64 obiektów, a Samorząd Województwa Podkarpackiego dla 50 obiektów, w tym odpowiednio 27 i 7 obiektów otrzymało dotacje we wszystkich trzech latach. Łączna kwota dotacji – przekazanych zarządcom obiektów drewnianych w celu dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych – wyniosła 5010,1 tys. zł. Analogicznie jak w przypadku zadań dofinansowanych środkami dotacji udzielonych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków, potrzeby finansowe w zakresie dofinansowania zadań przez samorzady województw były znacznie większe, ponieważ łączna wysokość dotacji przekazanych na prace przy zabytkach drewnianych w latach 2014–2016 stanowiła 34,8% wnioskowanych środków na te obiekty, przy czym na terenie Małopolski wskaźnik ten wyniósł 32,2%, a na terenie Podkarpacia 40,8%.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Wykres nr 4

Wysokość dotacji przyznanych przez samorzady województw na prace przy zabytkach nieruchomych, w tym drewnianych w latach 2014–2016 (w tys. zł)

Źródło: Dane z kontroli NIK.

Wysokość udzielonych przez samorzady województw dotacji na prace przy zabytkach architektury drewnianej w latach 2014–2016 stanowiła 23,8% ogółu środków dotacji przyznanych przez te organy, przy czym w Małopolsce wskaźnik ten wyniósł 36,3%, a na Podkarpaciu 14,8%.

Zdjęcia nr 16 i 17

Kwiatów, dawna cerkiew greckokatolicka pw. św. Paraskewy (ok. 1700 r.), która w latach 2014–2016 otrzymała 70 tys. zł dotacji od MWKZ na remont fundamentów ściany zewnętrznej prezbiterium polegający na wymianie belek podwalinowych oraz wymianę uszkodzonych elementów drewnianej posadzki w prezbiterium i kruchcie oraz 49,3 tys. zł dotacji od Samorządu Województwa Małopolskiego na konserwację carskich i diakońskich wrót ikonostasu, prace w prezbiterium, konserwację techniczno-estetyczną malowideł z 1904 r. na ścianie za ikonostasem oraz wschodniej i południowej. Fotografie prezentują efekt części wykonanej w 2016 r. konserwacji techniczno-estetycznej malowideł z 1904 r. na ścianie wschodniej i południowej

Przed renowacją

Po renowacji

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego w Krakowie.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W Małopolsce przekazano dotacje dla 98 obiektów (w tym 21 obiektów otrzymało dotacje jednocześnie od MWKZ i Samorządu Województwa Małopolskiego), co stanowiło 15,3% liczby zabytkowych obiektów drewnianych i 1,6% liczby obiektów zabytkowych ogółem (według stanu na 31 grudnia 2016 r.). Na Podkarpaciu przekazano dotacje dla 93 obiektów (w tym 28 obiektów otrzymało dotacje jednocześnie od PWKZ i Samorządu Województwa Podkarpackiego), co stanowiło 21,1% liczby zabytkowych obiektów drewnianych i 2,2% liczby obiektów zabytkowych ogółem (według stanu na 31 grudnia 2016 r.).

Zdjęcie nr 18 i 19

Śnietnica, cerkiew greckokatolicka pw. św. Dymitra z 1755 r., która w latach 2014–2015 otrzymała 45 tys. zł środków dotacji od Samorządu Województwa Małopolskiego na konserwację techniczną i estetyczną malowideł ściennych. Fotografie prezentują efekt części wykonanej w 2015 r. konserwacji technicznej i estetycznej malowideł ściennych

Przed renowacją

Po renowacji

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego w Krakowie.

Spośród dziewięciu skontrolowanych gmin tylko Miasto Zakopane udzieliło w okresie objętym kontrolą dotacji pięciu zarządom zabytkowych obiektów drewnianych na ogólną kwotę 185,1 tys. zł (w trzech przypadkach na opracowanie dokumentacji konserwatorsko-projektowej oraz w dwóch przypadkach na remont dachu), a gmina Laskowa udzieliła dotacji w wysokości 12 tys. zł na wymianę nawierzchni alei procesyjnej i placu przed drewnianym kościołem w Kamionce Małej. W pozostałych siedmiu gminach nie udzielano takich dotacji, ponieważ żaden z właścicieli lub zarządców zabytku nie wystąpił do gminy z wnioskiem o dofinansowanie prac przy zabytkowym obiekcie.

Zarządcy 23 zabytkowych obiektów drewnianych podejmowali skuteczne działania zmierzające do pozyskania środków finansowych na odnowę i konserwację zabytków. W latach 2014–2016 w skontrolowanych 23 obiektach drewnianych zrealizowano łącznie 82 zadania dofinansowane

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

środkami dotacji w wysokości 4437,8 tys. zł. Zadania były dofinansowane środkami MKiDN, wojewódzkich konserwatorów zabytków oraz jednostek samorządu terytorialnego (gminy, powiaty, województwa). Najwięcej zadań zrealizowano w kościele w Łukowicy – dziewięć zadań dofinansowanych środkami dotacji w wysokości 993 tys. zł. W przypadku siedmiu obiektów³⁴ zadania były dofinansowane dotacjami z gmin, na terenie których znajdowały się kontrolowane zabytki. Łączna kwota dotacji z gmin wyniosła 341,2 tys. zł.

Zdjęcie nr 20 i 21

Cerkiew prawosławna pw. św. Łukasza Apostoła w Kunkowej z 1868 r., która w latach 2014–2016 otrzymała 55 tys. zł środków dotacji od Samorządu Województwa Małopolskiego na konserwację zabytkowych obiektów wyposażenia cerkwi – obrazu „Aarona” (XVII w.) i pięciu krzyży ołtarzowych (XVII w. – pocz. XX w.), ikony Chrystusa Pantokratora (XVII w.), tabernakulum (XVIII/XIX w.) i trzech krzyży ołtarzowych (XVIII/XIX w.), ikony św. Mikołaja, ikony św. Łukasza, feretronu z obrazami MB z Dzieciątkiem i św. Mikołaja. Fotografie prezentują efekt wykonanej w 2015 r. konserwacji jednego z krzyży ołtarzowych

Przed renowacją

Po renowacji

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego w Krakowie.

Gmina Zabierzów będąca zarządcą willi w Kochanowie w latach 2014–2016 nie występowała o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane w willi do innych podmiotów poza Samorządem Województwa Małopolskiego. W grudniu 2014 r. gmina złożyła wniosek do Samorządu Województwa Małopolskiego o dotację na kwotę 39 tys. zł (dotacji nie przyznano ze względów formalnych). Z kolei zarządzający dworkiem Zacisze w Miechowie w latach 2014–2016 dwukrotnie występował do MKiDN o dofinansowanie prac przy zabytku, w tym fumigacji zabytkowego obiektu (do czasu zakończenia kontroli NIK wnioski pozostały bez rozpatrzenia).

³⁴ Cerkiew w Morochowie; kościoły w Cmolasie, Domaradzu, Łukowicy, Mętkowie, Rogach; Dom Ludowy w Bukowinie Tatrzańskiej.

Przykład

Dom Ludowy – Spółdzielnia Kulturalno-Oświatowa w Bukowinie Tatrzańskiej współpracowała w zakresie odnowy i zabezpieczenia obiektu przed niszczeniem z Powszechnym Zakładem Ubezpieczeń na Życie S.A., który w latach 2014–2015 przekazał 192,5 tys. zł.

Zarządca cerkwi w Bystrem i Liskowatam (Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział Bieszczadzki) zwróciło się w 2015 r. o wsparcie finansowe na działalność statutową do siedmiu okolicznych Nadleśnictw Państwowych w Ustrzykach Dolnych, Lutowiskach, Baligrodzie, Cisnej, Stuposianach, Birczy i Lesku. Nadleśnictwa w Lesku, Lutowiskach i Ustrzykach Dolnych przekazały na rzecz Towarzystwa darowizny w kwocie po 0,5 tys. zł każde.

Dobra praktyka

MWKZ wprowadził wymóg stosowania przez beneficjentów procedury konkurencyjnej dla zadań (zamówień) dofinansowanych ze środków dotacji MWKZ na prace przy zabytkach. Wprowadzone na podstawie tej procedury wzory druków ułatwiły i ujednoliciły sposób dokumentowania wyboru wykonawcy przez beneficjentów.

Zła praktyka

Zarówno **MWKZ**, jak i **PWKZ** żądali od beneficjentów dokumentów znajdujących się w posiadaniu WUOZ, tj. decyzji o wpisie obiektu do rejestru zabytków i aktualnego pozwolenia konserwatorskiego dotyczącego wnioskowanego zakresu prac.

MWKZ wskazał, że decyzje o wpisie obiektu do rejestru zabytków oraz pozwolenia na prowadzenie prac konserwatorskich znajdowały się w siedzibie WUOZ w Krakowie, jak również w delegaturach WUOZ w Nowym Targu, Nowym Sączu i Tarnowie, a Urząd nie posiadał centralnego systemu – informatycznej bazy danych, w której gromadziłby wydawane przez WUOZ decyzje w formie elektronicznej, a dostępność tych dokumentów byłaby natychmiastowa.

W latach 2014–2016 wojewódzcy konserwatorzy zabytków weryfikowali rzeczowy zakres zadań, na które udzielono dotacji poprzez protokolarny odbiór wykonanych prac przy obiekcie zabytkowym (tzw. komisje konserwatorskie), jak również dokonując sprawdzenia wydatkowanych kwot na podstawie przedkładanych przez beneficjentów dokumentów rozliczeniowych (np. rachunki, faktury, kosztorysy powykonawczy). W badanym okresie nie stwierdzono przypadków wykorzystania dotacji niezgodnie z umową, jak również nie było przypadków zwrotu dotacji w całości lub w części.

Zdjęcie nr 22 i 23

Realizowane ze wsparciem środków dotacji prace restauratorskie były prowadzone pod nadzorem służb konserwacji i ochrony zabytków, które wydawały zezwolenia na przedmiotowe prace oraz dokonywały ich odbioru. Fotografie przedstawiają efekt wykonanego w 2014 r. remontu i konserwacji zespołu zabytkowego (VII etap)

– konstrukcja kaplicy bocznej kościoła pw. św. Antoniego Opata w Męcinie z 1638 r.

Przed renowacją

Po renowacji

Źródło: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego w Krakowie.

W kontrolowanych jednostkach wskazywano na następujące problemy dotyczące utrzymania zabytków drewnianych:

- wysokie koszty utrzymania i konserwacji obiektów zabytkowych, co wynikało np. z wymogu stosowania odpowiednich technologii i materiałów oraz wykonywania analiz laboratoryjnych i historycznych;
- skomplikowaną i kosztowną procedurę dokumentacyjną związaną z robotami budowlanymi przy zabytkach (przed ubieganiem się o dofinansowanie robót właściciel zobowiązany był do poniesienia kosztów opracowań i dokumentacji);
- silne uzależnienie sposobów i możliwości ochrony i opieki nad zabytkami od dotacji publicznych (brak innych funduszy, systemowego wsparcia);
- zbyt niskie dotacje na prace przy obiektach, co powodowało, że prace dzielono na wiele etapów;
- brak wiedzy właścicieli o możliwościach dofinansowania oraz zawiłości prawne;
- niechęć właścicieli zabytkowych obiektów wobec stawianych im wymagań konserwatorskich;
- ograniczone środki finansowe, jakie gminy mogły przeznaczyć na realizację zadań związanych z ochroną zabytków;
- brak polityki informacyjnej dla zarządców obiektów zabytkowych dotyczącej możliwości uzyskania środków finansowych i form promocji tych zabytków.

Dodatkowe informacje uzyskane w toku niniejszej kontroli NIK wykazały, że spośród 294 gmin na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego (które udzieliły odpowiedzi) aż 233 wskazało brak wystarczających środków finansowych jako główny problem związany z utrzymaniem zabytkowych obiektów drewnianych. Inne problemy zgłaszane przez gminy dotyczyły: wysokich kosztów prowadzenia prac przy zabytkach (209 gmin), wysokich kosztów utrzymania zabytków (141 gmin), braku zainteresowania zarządców/właścicieli (130 gmin), większych problemów z utrzymaniem w należytym stanie w porównaniu do obiektów murowanych (122 gminy) oraz szybszej degradacji obiektów drewnianych z uwagi na użyty materiał budowlany (108 gmin).

Wymiana informacji
pomiędzy organami
uprawnionymi do udzielania
dotacji na prace
przy zabytkach

MWKZ, PWKZ oraz trzy³⁵ spośród 11 skontrolowanych jednostek samorządu terytorialnego w związku z udzielonymi dotacjami na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków byli zobowiązani do wymiany informacji o tych dotacjach. Jedynie MWKZ wywiązywał się z tego obowiązku, a pozostałe cztery podmioty nie informowały wszystkich organów uprawnionych do udzielania dotacji o udzielonych przez nie dotacjach na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, pomimo obowiązku wynikającego z art. 82 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków. Wynikało to głównie z interpretacji obowiązujących w tym zakresie przepisów i przyjęcia stanowiska, że publikacja przedmiotowych informacji na stronie internetowej urzędu lub w Biuletynie Informacji Publicznej stanowi spełnienie obowiązujących wymogów dotyczących wymiany informacji. W ocenie NIK sama publikacja w BIP nie może zastąpić bezpośredniej i rzetelnej wymiany informacji pomiędzy jednostkami zaangażowanymi w dotowanie prac w obiektach zabytkowych.

Realizacja obowiązków
zarządzającego
przewidzianych
Prawem budowlanym

W przypadku dziewięciu użytkowanych obiektów objętych niniejszą kontrolą ich zarządcy nie realizowali obowiązków określonych przepisami Prawa budowlanego, w zakresie okresowych kontroli budynków przeprowadzanych w trybie art. 62 ust. 1. Dodatkowo w czterech przypadkach³⁶ zarządzający nie prowadzili książki obiektu budowlanego, w sposób określony w art. 64 ust. 1 Prawa budowlanego oraz w przepisach rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 3 lipca 2003 r. w sprawie książki obiektu budowlanego³⁷. Zarządcy pięciu obiektów³⁸ usunęli nieprawidłowości w trakcie kontroli NIK.

W pięciu zabytkach³⁹ (w tym w wyłączonej z użytkowania cerkwi w Chyryźnie) właściwy powiatowy inspektor nadzoru budowlanego przeprowadził na zlecenie NIK⁴⁰ kompleksowe kontrole stanu technicznego i przydatności do użytkowania obiektów drewnianych. PINB stwierdził, że remont cerkwi w Chyryźnie prowadzony był zgodnie z wydanym pozwoleniem na budowę,

³⁵ UMWM, UMWP, Urząd Miasta Zakopane.

³⁶ Cerkiew w Przysłupiu; kościoły w Porębie Wielkiej i Zawadzie oraz dworek w Miechowie.

³⁷ Dz. U. Nr 120 poz. 1134.

³⁸ Cerkiew w Przysłupiu; kościoły w Domaradzu, Rogach, Zawadzie oraz dworek w Miechowie.

³⁹ Cerkwie w Chyryźnie i Przysłupiu; kościoły w Porębie Dzierżnej i Porębie Wielkiej oraz dworek w Miechowie.

⁴⁰ Na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK.

a w przypadku trzech innych użytkowanych obiektów, nie stwierdzono podstaw do wstrzymania ich użytkowania. W odniesieniu do dworku w Miechowie PINB wydał decyzję nakazującą zarządcy podjęcie działań – do 30 listopada 2017 r. – polegających na skutecznym, trwałym wyeliminowaniu działających niszcząco czynników korozji biologicznej drewna stanowiącego substancję budowlaną zabytkowego budynku (w tym głównie wyeliminowaniu owadów/szkodników żerujących w drewnie).

5.3. Wykorzystanie zabytków architektury drewnianej w promocji regionu

Głównym i powszechnie znanym instrumentem wykorzystywanym w promocji drewnianych zabytków był *Szlak Architektury Drewnianej*. Szlak ten został utworzony w 2001 r. we współpracy województw małopolskiego, podkarpackiego i śląskiego (w latach 2008–2009 dołączyło województwo świętokrzyskie)⁴¹. Na terenie skontrolowanych województw, Szlakiem zarządzały regionalne Organizacje Turystyczne⁴² – Małopolska Organizacja Turystyczna oraz Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna, których członkiem były samorządy województw. Samorząd Województwa Małopolskiego prowadził również współpracę z punktami informacji turystycznej utworzonymi w ramach projektu unijnego *Małopolski System Informacji Turystycznej*. W ramach *Szlaku Architektury Drewnianej* organizowano liczne imprezy cykliczne. W zabytkach architektury drewnianej znajdujących się na *Szlaku* odbywały się koncerty i festiwale *Muzyka Zakłęta w Drewnie* (w Małopolsce) oraz *Karpaty Zakłęte w Drewnie* (na terenie Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku na Podkarpaciu). Na terenie Małopolski aktywnie wykorzystywano *Szlak* realizując projekt *Otwarty Szlak Architektury Drewnianej*, w ramach którego udostępniano turystom budynki architektury drewnianej oraz zatrudniano osoby oprowadzające po obiekcie. Liczne obiekty zabytkowe udostępniano też w ramach organizowanych corocznie *Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego*. W trakcie XIX edycji tego wydarzenia prezentowano m.in. architekturę uzdrowiskową w Szczawnicy, dwór Firlejów w Woli Zręczyckiej i zabudowę wsi Frydman na Spiszu. Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna zorganizowała plebiscyt pod nazwą *Podkarpackie ulubione* (polegający na promowaniu atrakcji regionu poprzez głosowanie między innymi na obiekty architektury drewnianej) oraz wydała grę planszową *Podkarpackie rodzinie*, w której uwzględniono zabytki architektury drewnianej.

Promocji *Szlaku*, a tym samym regionu służyły strony internetowe, w tym oficjalne strony *Szlaku Architektury Drewnianej* w województwach oraz informacje na portalach i stronach promujących walory turystyczne.

Wykorzystanie zabytków architektury drewnianej w promocji regionu

⁴¹ *Renowacje i Zabytki*, Nr 3, 2017 r., *Małopolski Szlak Architektury Drewnianej*, s. 23.

⁴² Regionalne Organizacje Turystyczne działają na podstawie ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej (Dz. U. z 2016 r. poz. 156, ze zm.) oraz ustawy z dnia 17 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2017 r. poz. 210). Organizacje te prowadzą wszechstronne działania na rzecz promocji regionu i rozwoju turystyki. Do głównych celów przyjętych do realizacji przez członków tych organizacji należało m.in.: kreowanie i promowanie atrakcyjnego wizerunku regionu na krajowych i zagranicznych rynkach turystycznych; wspieranie rozwoju turystyki zgodnie ze strategią rozwoju regionu; integracja środowisk turystycznych; zarządzanie regionalnym systemem informacji turystycznej i prowadzenie informacji o ofercie turystycznej regionu; stwarzanie warunków do powstawania, rozwoju i promocji produktów turystycznych.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W ramach działań promocyjnych wydawano przewodniki, foldery i ulotki informacyjne. Promocji *Szlaku* służyły także wystawy, publikacje w mediach oraz materiały filmowe.

Przykład

Samorząd Województwa Małopolskiego zorganizował konkursy związane z ochroną architektury drewnianej, w ramach których ustanowiono nagrodę Województwa Małopolskiego im. Mariana Korneckiego za wybitne osiągnięcia w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami oraz nagrodę Województwa Małopolskiego im. Romana Reinfussa za wybitne i szczególne osiągnięcia w dziedzinie zachowania lokalnej tożsamości kulturowej w Małopolsce.

Wśród 25 poddanych oględzinom zabytków 17 znajdowało się na *Szlaku Architektury Drewnianej* i były one stosownie oznaczone⁴³. Jedynie w otoczeniu znajdującego się na *Szlaku Architektury Drewnianej* kościoła w Rogach brak było informacji w tym zakresie.

Zdjęcie nr 24

Koncert *Klawesyn – solo i w duecie*, który odbył się 24 lipca 2016 r. w kościele św. Filipa i św. Jakuba w Sękowej (ok. 1520 r.), w ramach 10 edycji *Festiwalu na Szlaku Architektury Drewnianej w Małopolsce – Muzyka Zaklęta w Drewnie*. Na zdjęciu koncert w wykonaniu profesor Elżbiety Stefańskiej i Mariko Kato

Źródło: Małopolska Organizacja Turystyczna.

Spośród skontrolowanych dziewięciu gmin osiem wykorzystywało zabytki architektury drewnianej w promocji regionu, głównie poprzez zamieszczanie informacji na stronach internetowych urzędów oraz w Punktach Informacji Turystycznej⁴⁴. Urzędy w celach promocyjnych wydawały także

⁴³ Cerkwie w Bartnem, Bodakach, Bystrem, Kunkowej, Liskowatam, Przysłopiu, Wołowcu; kościoły w Cmolasie, Domaradzu, Łukowicy, Mętkowie, Porębie Dzierżnej, Porębie Wielkiej, Zawadzie; Dom Ludowy w Bukowinie Tatrzańskiej; dworek Zacisze w Miechowie; dwór w Laskowej.

⁴⁴ W gminach: Horyniec-Zdrój, Iwonicz-Zdrój, Krynica-Zdrój, Laskowa, Przeworsk, Zakopane (na terenie miasta funkcjonowały dwa Punkty Informacji Turystycznej, w tym jeden prowadzony w ramach Małopolskiego Systemu Informacji Turystycznej).

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

publikacje, przewodniki, mapy, pocztówki, informatory, foldery, ulotki tematyczne i promocyjne. W Lanckoronie organizowano imprezy kulturalne (festiwale, wystawy, wernisaże, koncerty) wykorzystując zabytkową architekturę Lanckorony, jak również jej charakterystyczne położenie. Osiem skontrolowanych gmin w celu promowania zabytków znajdujących się na ich terenie, współpracowało z różnymi organizacjami i jednostkami administracji samorządowej.

Przykład

Gmina Horyniec-Zdrój jako jedna z trzech gmin na terenie Polski współpracowała z Narodowym Instytutem Dziedzictwa oraz jego norweskim odpowiednikiem – Dyrekcją ds. Dziedzictwa Kulturowego w opracowaniu wydanych w 2016 r. poradników zarządzania dziedzictwem w gminach pt. „Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach” oraz „DoM – Dziedzictwo obok Mnie – inspiracje do działań lokalnych”, w których zawarto m.in. instrukcje dla samorządów dotyczące opieki nad zabytkami oraz przykłady pozytywnych działań.

Zdjęcie nr 25, 26 i 27

Przykłady oznaczenia dojazdu oraz informacji o obiekcie zabytkowym, znajdującym się na *Szlaku Architektury Drewnianej* w Małopolsce – kościół św. Leonarda w Lipnicy Murowanej (XV w.), wpisany na listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO

Źródło: Materiały własne NIK.

Także właściciele i zarządcy zabytków drewnianych promowali te obiekty. W Punktach, Ośrodkach lub Centrach Informacji Turystycznej znajdujących się w gminach, na terenie których położone były obiekty drewniane⁴⁵ znajdowały się informacje na ich temat, np. ulotki, foldery, broszury, w tym także wydawane przez gminy.

⁴⁵ Cerkwie w Bartnem, Bodakach, Przysłupiu, Wołowcu; kościoły w Mętkowie, Porębie Wielkiej, Zawadzie (w Centrum Informacji Turystycznej w Tarnowie nie były dostępne żadne materiały promocyjne dotyczące tego kościoła, ale informacje znajdowały się na stronie internetowej Centrum); dwór w Laskowej; dworek w Miechowie; dom w Przeworsku, willa Lubomirskich w Kochanowie w gminie Zbierzów.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W kościele w Mętkowie corocznie – w rocznicę konsekracji kościoła – odbywały się koncerty papieskie. Zarządca tego kościoła podpisał umowy partnerskie z Gminną Biblioteką Publiczną Filia w Mętkowie oraz Fundacją „Barka” w Mętkowie, w ramach których partnerzy ci byli zobowiązani do organizowania odczytów, udzielania i rozpowszechniania historii na temat dziedzictwa kulturowego oraz realizowanego projektu związanego z pracami konserwatorskimi we wnętrzu kościoła. Dodatkowo Fundacja była zobowiązana do organizowania imprez i uroczystości na terenie objętym projektem.

Cerkiew w Bystrem była udostępniana na plenery malarskie i fotograficzne. W dworku Zacisze w Miechowie oraz w dworze w Laskowej organizowano spotkania, konferencje, wernisaże i wystawy. Właściciele i zarządcy 10 obiektów drewnianych⁴⁶ prowadzili własne strony internetowe. W przypadku Domu Ludowego w Bukowinie Tatrzańskiej działalność promocyjną prowadziło Bukowiańskie Centrum Kultury, które wydawało foldery reklamujące wydarzenia artystyczne oraz zamieszczało informacje na swojej stronie internetowej. Jedynie w pojedynczych przypadkach obiekty nie były należycie wykorzystane. Zarządca cerkwi w Chyrynii (Lokalna Organizacja Turystyczna „Wrota Karpat Wschodnich”) pomimo prowadzenia własnej strony internetowej nie umieścił na niej informacji o obiekcie. Gmina Fredropol nie wykorzystywała zabytków architektury drewnianej znajdujących się na jej terenie w promocji regionu. Pomimo że na jej terenie znajdowało się sześć drewnianych zabytków, informacji w tym zakresie nie umieszczono na stronie internetowej gminy, jak również w wydawanych dwukrotnie w ciągu roku informatorach gminy Fredropol.

Zdjęcie nr 28

Przykład jednej z imprez realizowanych w dworku Zacisze w Miechowie przez Biuro Wystaw Artystycznych w Miechowie – warsztaty plastyczne pt.: Architektura krajobrazu zorganizowane dla dzieci w 2016 r. Warsztaty realizowane są w ramach corocznych Międzynarodowych Plenerów Malarskich „Barwy Małopolski”

Źródło: Biuro Wystaw Artystycznych „U Jaksy” w Miechowie.

⁴⁶ Cerkwie w Bystrem, Liskowatę; kościoły w Cmolasie, Łukowicy, Mętkowie, Michałowce, Zawadzie; gminy Przeworsk i Zabierzów; dworek Zacisze w Miechowie.

Dwa obiekty drewniane, tj. kościół w Porębie Dzierżnej i dom mieszkalny w Łańcucie, nie były wykorzystywane w promocji regionu. Natomiast dom mieszkalny w Chochołowie stanowił integralną część skansenu budownictwa regionalnego i w celach promocyjnych prezentowana była zabudowa Chochołowa jako kompleksu, a nie poszczególne domostwa lub zagrody.

Dodatkowe informacje uzyskane w toku niniejszej kontroli NIK wykazały, że spośród 294 gmin na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego (które udzieliły odpowiedzi) 197 wykorzystywało zabytki drewniane w promocji regionu, a 97 nie wykorzystywało. Gminy wykorzystywały zabytki drewniane w promocji regionu głównie poprzez: zamieszczanie informacji na stronie internetowej gminy (165 gmin), drukowanie folderów, ulotek, pocztówek, itp. (150 gmin), publikowanie książek, albumów, itp. (110 gmin), informacje w Punkcie Informacji Turystycznej (75 gmin), cykliczne imprezy organizowane z wykorzystaniem zabytku, np. plenerowe (50 gmin).

Właściciele i zarządcy 18 spośród 21 użytkowanych obiektów drewnianych zachęcali potencjalnych turystów do zwiedzania zabytków udostępniając je do zwiedzania. Wyjątek stanowił kościół w Porębie Dzierżnej, w którym nie odnotowano wizyt turystów. Właściciele i zarządcy pięciu udostępnianych do zwiedzania obiektów drewnianych⁴⁷ wydawali materiały informacyjne dotyczące zabytków, np. ulotki, foldery, widokówki. Działalność promocyjną Domu Ludowego prowadziło Bukowińskie Centrum Kultury, które wydawało materiały informacyjne, foldery, kalendarze imprez. Także gminy⁴⁸ na terenie których znajdowały się zabytki zachęcały do ich zwiedzania umieszczając informacje o tych obiektach na swoich stronach internetowych oraz wydając materiały informacyjne i promocyjne (jedynie gmina Radymno na terenie której znajdował się zabytkowy kościół w Michałowce w ograniczony sposób zachęcała do zwiedzania tego obiektu)⁴⁹.

**Zachęcanie
potencjalnych turystów
do zwiedzania zabytków**

⁴⁷ Kościoły w Mętkowie, Michałowce; Dom Ludowy w Bukowinie Tatrzańskiej; dom przy ul. Kilińskiego 25 w Przeworsku; dworek Zacisze w Miechowie.

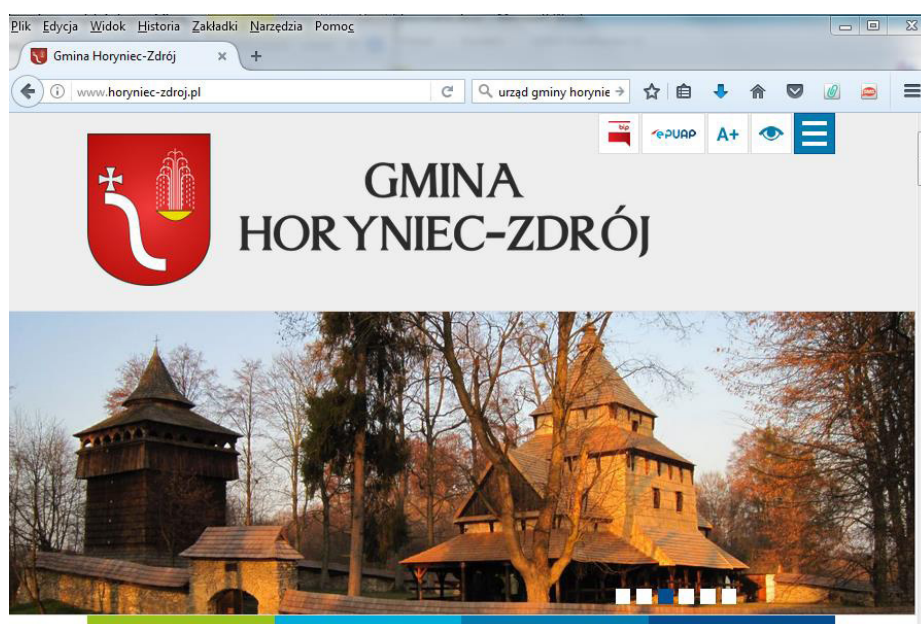
⁴⁸ Babice, Bukowina Tatrzańska, Cmolas, Domaradz, Laskowa, Łukowica, Miechów, Oświęcim, Przeworsk (właściciel domu przy ul. Kilińskiego 25), Miejsce Piastowe, Sękowa, Tarnów, Uście Gorlickie.

⁴⁹ Informacje uzyskane z gmin w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 li f ustawy o NIK oraz podczas odwiedzania przez kontrolerów Punktów, Ośrodków lub Centrów Informacji Turystycznej w tych gminach.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Zdjęcie nr 29, 30 i 31

Przykłady materiałów promocyjnych kontrolowanych jednostek samorządowych, które uwzględniały znajdujące się na ich terenie zabytki architektury drewnianej

Źródło: Dane z kontroli NIK, <http://www.horyniec-zdroj.pl/> (dostęp w dniu 12.12.2017 r.).

5.4. Wyniki kontroli przeprowadzonych przez państwową straż pożarną w obiektach wpisanych na listę UNESCO

Wyniki kontroli przeprowadzonych przez PSP w drewnianych obiektach wpisanych na listę UNESCO

Małopolski Komendant Wojewódzkiej PSP udostępnił na wniosek NIK – na podstawie art. 12 pkt 1 ustawy o NIK – wyniki przeprowadzonych przez ten organ kontroli działań ośmiu zarządców obiektów drewnianych wpisanych na listę UNESCO⁵⁰, w zakresie określonym w art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej. Podkarpacki Komendant Wojewódzkiej PSP przekazał wyniki przeprowadzonych przez komendantów powiatowych PSP na zlecenie NIK – na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK – kontroli działań siedmiu zarządców obiektów drewnianych wpisanych na listę UNESCO⁵¹.

⁵⁰ Obiekty nieobjęte kontrolą NIK.

⁵¹ Obiekty nieobjęte kontrolą NIK.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Mapa nr 3

Skontrolowane przez Państwową Straż Pożarną zabytki architektury drewnianej w województwie małopolskim i podkarpackim, wpisane na listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO

1	Kościół pw. Św. Michała Archanioła w Binarowej
2	Kościół filialny pw. Matki Bożej Królowej w Kwiatoniu (dawna cerkiew greckokatolicka)
3	Kościół pw. Św. Filipa i Św. Jakuba w Sękowej
4	Kościół pw. Matki Bożej Wniebowziętej w Brunarach (dawna cerkiew greckokatolicka)
5	Kościół filialny pw. Matki Bożej Opieki w Owczarach (dawna cerkiew greckokatolicka)
6	Kościół pw. Św. Leonarda w Lipnicy Murowanej

9	Kościół pw. Wszystkich Świętych w Bliznem
10	Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Haczowie
11	Cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy w Chotyńcu
12	Cerkiew Św. Paraskewy w Radrużu
13	Cerkiew Św. Michała Archanioła w Turzańsku
14	Cerkiew Św. Mikołaja (obecnie kościół filialny pw. Bł. Bronisławy) w Hoszowie

Źródło: Opracowanie własne.

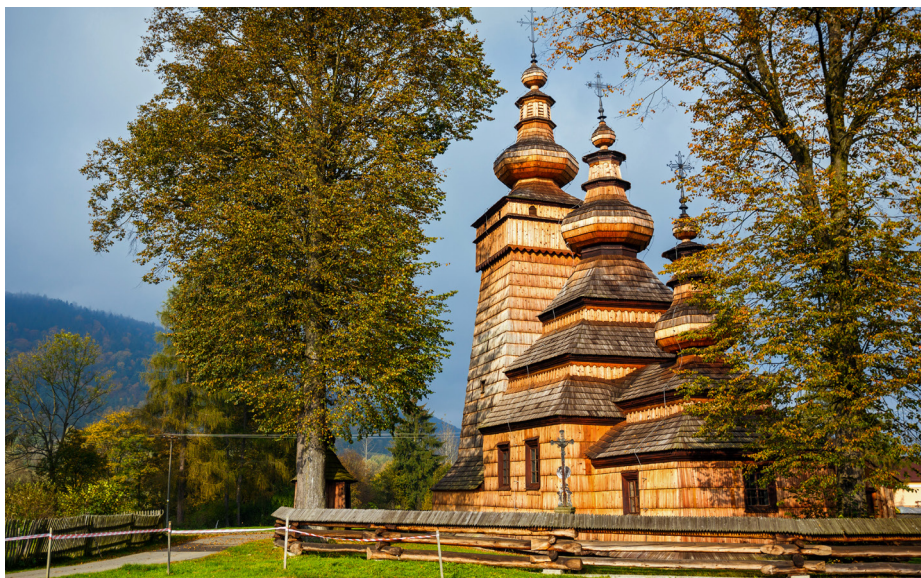
W Małopolsce kontrole przeprowadzono w: (1) kościele pw. św. Michała Archanioła w Binarowej, (2) kościele filialnym pw. Matki Bożej Królowej w Kwiatoniu (dawna cerkiew greckokatolicka), (3) kościele pw. św. Filipa i św. Jakuba w Sękowej, (4) kościele pw. Matki Bożej Wniebowziętej w Brunarach (dawna cerkiew greckokatolicka), (5) kościele filialnym pw. Matki Bożej Opieki w Owczarach (dawna cerkiew greckokatolicka), (6) kościele pw. św. Leonarda w Lipnicy Murowanej, (7) kościele pw. św. Michała Archanioła w Dębnie i (8) cerkwi św. Jakuba Młodszego Apostoła w Powroźniku. Stanowisko PSP w zakresie spełnienia przez obiekt wymagań przeciwpożarowych było we wszystkich przypadkach pozytywne, z tym że w:

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

- kościele pw. św. Michała Archanioła w Binarowej stwierdzono niezapewnienie wymaganej ilości wody do celów przeciwpożarowych dla obiektu;
- cerkwi św. Jakuba Młodszego Apostoła w Powroźniku stwierdzono brak protokołów z przeglądu i konserwacji: instalacji sygnalizacji pożaru, monitoringu pożarowego, przeciwpożarowego wyłącznika prądu elektrycznego oraz brak dokumentu potwierdzającego sprawność instalacji elektrycznej. Nieprawidłowości te zostały usunięte przez zarządzającego obiektem, co potwierdziła ponowna kontrola przeprowadzona przez PSP.

Zdjęcie nr 32

Cerkiew św. Paraskewy w Kwiatoniu – dawna łemkowska cerkiew greckokatolicka (ok. 1700 r.) – obecnie kościół filialny Parafii Rzymskokatolickiej w Uściu Gorlickim. Obiekt ten należy do najlepiej zachowanych cerkwi łemkowskich w Polsce i w 2013 r. został wpisany na listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO

Źródło: Małopolska Organizacja Turystyczna.

Na Podkarpaciu kontrole przeprowadzono w: (9) kościele pw. Wszystkich Świętych w Bliznem, (10) kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Haczowie, (11) cerkwi Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy w Chotyńcu, (12) cerkwi św. Paraskewy w Radrużu, (13) cerkwi św. Michała Archanioła w Turzańsku, (14) cerkwi św. Mikołaja (obecnie kościół filialny pw. Bł. Bronisławy) w Hoszowie i (15) cerkwi św. Michała Archanioła (obecnie kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP) w Smolniku. W obiektach stwierdzono uchybienia z zakresu ochrony przeciwpożarowej polegające na:

- nieprzedstawieniu aktualnych protokołów z przeglądu stanu technicznego: instalacji sygnalizacji pożarowej (według dokonanych oględzin centrala sygnalizacji nie działała), instalacji monitoringu sygnału pożarowego do PSP, instalacji gaśniczej typu FOG (według dokonanych

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

- ogłędzin instalacja była wyłączona z użytkowania), braku wymaganej instalacji hydrantów wewnętrznych⁵²;
- nieprzedstawieniu aktualnych protokołów badań stanu technicznej sprawności systemu sygnalizacji pożaru oraz stanu technicznej sprawności Urządzenia Transmisji Alarmu⁵³;
 - nieopracowaniu instrukcji bezpieczeństwa pożarowego dla budynku, braku drogi pożarowej i braku zaopatrzenia w wodę do zewnętrznego gaszenia pożarów⁵⁴;
 - nieopracowaniu instrukcji bezpieczeństwa pożarowego dla budynku i braku instrukcji bezpieczeństwa pożarowego⁵⁵;
 - nieprzedstawieniu aktualnego protokołu z przeglądu instalacji elektrycznej, braku gaśnic, braku umieszczonej w widocznym miejscu instrukcji postępowania na wypadek pożaru, braku oznakowania zgodnego z Polską Normą drzwi stanowiących wyjścia ewakuacyjne⁵⁶;
 - niesprawnej instalacji odgromowej w obiekcie⁵⁷.

Zdjęcie nr 33

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Bliznem (poł. XV w.), jeden z najcenniejszych obiektów drewnianej architektury sakralnej w Polsce, wpisany na listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO

Źródło: Materiały własne NIK.

⁵² Kościół pw. Wszystkich Świętych w Bliznem i kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Haczowie.

⁵³ Cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy w Chotyńcu.

⁵⁴ Cerkiew św. Paraskewy w Radrużu.

⁵⁵ Cerkiew św. Michała Archanioła w Turzańsku.

⁵⁶ Cerkiew św. Mikołaja (obecnie kościół filialny pw. Bł. Bronisławy) w Hoszowie.

⁵⁷ Cerkiew św. Michała Archanioła (obecnie kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP) w Smolniku.

5.5. Wyniki kontroli przeprowadzonych przez powiatowe inspektoraty nadzoru budowlanego

Wyniki kontroli
przeprowadzonych
przez PINB
w drewnianych obiektach
skontrolowanych
przez NIK

W toku prowadzonych czynności kontrolnych NIK zleciła – na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK – właściwym powiatowym inspektorom nadzoru budowlanego przeprowadzenie kompleksowej kontroli stanu technicznego i przydatności do użytkowania pięciu kontrolowanych zabytków drewnianych. W Małopolsce zlecono kontrolę dworku Zacisze w Miechowie, cerkwi w Przysłupiu oraz kościołów w Porębie Dzierżnej i Porębie Wielkiej, a na Podkarpaciu – cerkwi w Chyrczynie. W wyniku przeprowadzonych kontroli nie stwierdzono okoliczności, które powodowałyby konieczność wyłączenia obiektów z użytkowania, z tym że w przypadku:

- dworku Zacisze w Miechowie – PINB w Miechowie wydał decyzję nakazującą zarządcy podjęcie działań, do 30 listopada 2017 r., polegających *na skutecznym, trwałym wyeliminowaniu aktywnych (działających niszcząco) czynników korozji biologicznej drewna stanowiącego substancję budowlaną zabytkowego budynku „Dworku Zacisze” (w tym głównie wyeliminowaniu owadów/szkodników żerujących w drewnie), przy odpowiednim zastosowaniu właściwych (skutecznych i dopuszczonych przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie) technologii i środków technicznych;*
- cerkwi w Przysłupiu – PINB w Gorlicach stwierdził, że obiekt znajduje się w dostatecznym stanie technicznym i nie stwierdzono zagrożenia dla bezpieczeństwa konstrukcji oraz użytkowników;
- kościoła w Porębie Dzierżnej – PINB w Olkuszu stwierdził, że brak jest *podstaw do stwierdzenia ewentualnego zagrożenia bezpieczeństwa użytkowania obiektu;*
- kościoła w Porębie Wielkiej – PINB w Oświęcimiu w wyniku kontroli stwierdził nieprawidłowości: niewielkie wykrzywienie ściany południowej, odchylenie wieży w kierunku zachodnim, zły stan techniczny pokrycia dachowego, odchylenie od pionu sygnaturki w kierunku zachodnim, częściowe skorodowanie wykonanej wtórnie podwaliny oraz konieczność wymiany części elementów więźby dachowej. W trakcie czynności kontrolnych PINB w nawie kościoła nie stwierdzono ugięć, zniekształceń elementów konstrukcyjnych, mogących powodować bezpośrednie zagrożenie zdrowia i życia. PINB nie widział konieczności prowadzenia postępowania w sprawie stanu technicznego obiektu, ponieważ w kwietniu 2017 r. parafia uzyskała pozwolenie na remont elewacji i pokrycia dachowego oraz wymianę elementów konstrukcyjnych kościoła. Wskazano, że stan techniczny obiektu wymaga, w miarę możliwości, jak najszybszego rozpoczęcia ww. robót i PINB będzie monitorował przebieg realizacji prac remontowych. PINB wskazał, że: *nie stwierdzono podstaw do wstrzymania użytkowania obiektu. Natomiast należy rozważyć zakaz jego użytkowania podczas wykonywania prac remontowych;*
- cerkwi w Chyrczynie – PINB w Przemyśle stwierdził, że zarządca prowadził roboty budowlane na podstawie decyzji o pozwoleniu na budowę wydanego przez Starostę Przemyśla i w ocenie PINB remont cerkwi był prowadzony zgodnie z tym pozwoleniem.

5.6. Informacje dodatkowe w zakresie działań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami architektury drewnianej podejmowanych przez gminy

Prośbę o informacje dodatkowe skierowano do 182 gmin z terenu województwa małopolskiego oraz 160 gmin z terenu województwa podkarpackiego. Odpowiedzi udzieliło odpowiednio 164 i 130 gmin.

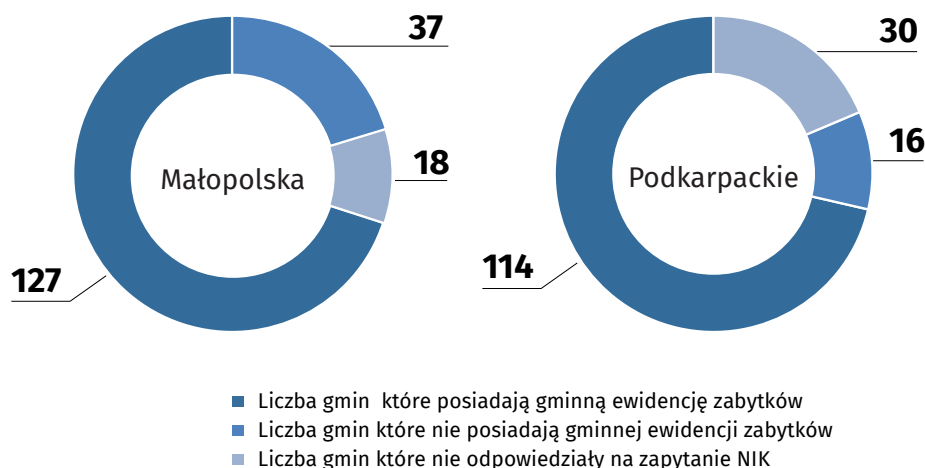
Gminne
evidencje zabytków

Spośród 294 gmin, gminną ewidencję zabytków posiadało 241 gmin (82%), w tym 149 gmin wiejskich (61,8%), 67 gmin miejsko-wiejskich (27,8%), 20 gmin miejskich (8,3%) i 5 miast na prawach powiatu (2,1%). Najwięcej gminnych ewidencji zabytków zostało utworzonych w 2006 r. – 34 (14,1%) oraz w latach 2012 – 27 (11,2%) i 2013 – 26 (11%).

Spośród 294 gmin, gminną ewidencję zabytków posiadało 127 gmin z terenu Małopolski (77,4% gmin, które wypełniły ankietę) i 114 z terenu Podkarpacia (87,7%).

Wykres nr 5

Dane dotyczące gminnych ewidencji zabytków w województwie małopolskim i w województwie podkarpackim

Źródło: Dane z kontroli NIK.

Jako podstawowe przyczyny nieposiadania gminnej ewidencji zabytków, gminy wskazały przyczyny finansowe oraz brak wykwalifikowanej kadry. Pięć gmin uznało, że nie ma potrzeby prowadzenia takiej ewidencji. Jako inne przyczyny braku gminnej ewidencji 16 gmin (Małopolska – 13, Podkarpacie – 3) wskazało, że jest ona w trakcie opracowywania, jest aktualizowana lub opiniowana przez służby konserwatorskie.

Ponadto dwie gminy z terenu Małopolski wskazały że gmina nie jest właścicielem ani zarządcą żadnego z zabytków znajdujących się na jej terenie oraz że gmina nie jest w posiadaniu ewidencji zabytków wojewódzkiego konserwatora, a innych zabytków niż wpisane do ewidencji konserwatora nie posiada.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W 241 gminnych ewidencjach zabytków wpisanych było 47 330 zabytków, w tym drewnianych 15 279 (32,3%). Najwięcej zabytków drewnianych znajdowało się w ewidencjach gmin wiejskich – 7876. W pozostałych ewidencjach: gmin miejsko-wiejskich – 4518, gmin miejskich – 2254 i miast na prawach powiatu – 631.

W gminnych ewidencjach w Małopolsce wpisanych było 28 986 zabytków, w tym drewnianych 10 619 (36,6%), a w gminnych ewidencjach na Podkarpaciu 18 344, w tym drewnianych 4660 (25,4%).

Spośród 47 330 zabytków wpisanych do gminnych ewidencji zabytków, 2242 (5,1%) były zarządzane przez gminy lub jej jednostki organizacyjne. W przypadku zabytków drewnianych wynosiło to 86 (7,9%). Ponad połowa zabytków drewnianych zarządzanych przez gminy lub jej jednostki organizacyjne znajdowała się w gminach wiejskich – 110. Następnie w gminach miejsko-wiejskich – 67, gminach miejskich – 37 i jeden w mieście na prawach powiatu.

W województwie małopolskim spośród 10 619 zabytków drewnianych wpisanych do ewidencji 117 (1,1%) było zarządzane przez gminę lub jej jednostki organizacyjne. W województwie podkarpackim spośród 4660 zabytków drewnianych wpisanych do ewidencji 98 (2,1%) było zarządzane przez gminę lub jej jednostki organizacyjne.

Na terenie ankietowanych gmin znajdowało się 1080 obiektów drewnianych wpisanych do rejestrów zabytków prowadzonych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków (w Małopolsce 735, na Podkarpaciu 345), z czego 86 było zarządzanych przez gminę lub przez jej jednostki organizacyjne (w Małopolsce 35, na Podkarpaciu 51).

Programy opieki nad zabytkami

Spośród 294 ankietowanych gmin tylko 36% (106 gmin) posiadało aktualny program opieki nad zabytkami. Program posiadały 52 gminy z Małopolski (31,7% ankietowanych) i 54 gminy z Podkarpacia (41,5%).

Aktualnego programu nie posiadały aż 124 gminy wiejskie, na terenie których znajdowało się 1 998 zabytków, w tym 586 drewnianych:

- 72 gminy wiejskie z Małopolski, na terenie których znajdowało się 777 zabytków, w tym 298 drewniane;
- 52 gminy wiejskie z Podkarpacia, na terenie których znajdowało się 1221 zabytków, w tym 288 drewniane.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Wykres nr 6

Dane dotyczące gminnych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim i w województwie podkarpackim

Źródło: Dane z kontroli NIK.

Za podstawowe przyczyny braku programu opieki nad zabytkami gminy uznały przyczyny finansowe, brak wykwalifikowanej kadry oraz brak gminnej ewidencji zabytków. Aż 30 gmin uznało, że nie ma potrzeby opracowania takiego programu.

Jako inne przyczyny braku programu opieki nad zabytkami ankietowani wskazali: trwające prace nad programem (Małopolska – 18, Podkarpacie – 22), 9 gmin zaznaczyło, że planuje sporządzenie programu (Małopolska – 4, Podkarpacie – 5). Jedna z gmin z Podkarpacia wskazała, że miała plan na lata 2010–2014, który dotąd nie był aktualizowany, ponieważ nie było zmian w tym zakresie.

197 gmin, w tym 114 z Małopolski i 83 z Podkarpacia, wskazało, że wykorzystuje zabytki drewniane w promocji regionu, 97 gmin przyznało, że tego nie robi (50 z Małopolski i 47 z Podkarpacia).

Wykorzystanie zabytków architektury drewnianej w promocji regionów

Najpowszechniejszymi sposobami promocji było zamieszczenie informacji na stronie internetowej gminy (165 odpowiedzi) oraz drukowanie folde-rów, ulotek, pocztówek (150 odpowiedzi). Promując zabytki wykorzystywano również publikowanie książek, albumów oraz zamieszczanie informacji w Punktach Informacji Turystycznej.

6. ZAŁĄCZNIKI

6.1. Metodyka kontroli i informacje dodatkowe

Cel główny kontroli	Ocena, czy zabytki architektury drewnianej są należycie zabezpieczone, udostępniane oraz wykorzystywane w promocji regionu.
Cele szczegółowe kontroli	1) Ocena stanu obiektów oraz warunków ich użytkowania i udostępniania turystom. 2) Ocena działań na rzecz odbudowy, utrzymania i zabezpieczenia zabytków architektury drewnianej. 3) Ocena wykorzystania zabytków architektury drewnianej w promocji regionu przez jednostki samorządu terytorialnego.
Zakres przedmiotowy	Kontrolę dotyczyły stanu obiektów oraz warunków ich użytkowania i udostępniania turystom, jak również działań na rzecz odbudowy, utrzymania i zabezpieczenia zabytków architektury drewnianej oraz wykorzystania zabytków architektury drewnianej w promocji regionu przez jednostki samorządu terytorialnego.
Zakres podmiotowy	Kontrolą objęto dwóch wojewódzkich konserwatorów zabytków, dwa samorządy województw oraz 24 jednostki (osiem gmin oraz 16 zarządców obiektów drewnianych, w tym dwie gminy będące jednocześnie zarządcą lub właścicielem obiektu drewnianego) na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego. Ponadto w ramach kontroli rozpoznawczej skontrolowano jedną gminę oraz czterech zarządców zabytków drewnianych na terenie województwa małopolskiego.
Kryteria kontroli	Kontrolę dwóch wojewódzkich konserwatorów zabytków zostały przeprowadzone przez Delegatury NIK w Krakowie i w Rzeszowie na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o NIK – pod względem legalności, gospodarności, celowości i rzetelności. Kontrole dwóch samorządów województw oraz dziewięciu gmin zostały przeprowadzone przez Delegatury NIK w Krakowie i w Rzeszowie na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy o NIK – pod względem legalności, gospodarności i rzetelności. Kontrole 20 zarządców obiektów drewnianych zostały przeprowadzone przez Delegatury NIK w Krakowie i w Rzeszowie na podstawie art. 2 ust. 3 ustawy o NIK – pod względem legalności i gospodarności.
Okres objęty kontrolą	Kontrolą objęto lata 2014–2016. Badania bezpośrednie dotyczyły również działań wcześniejszych lub późniejszych, których skutki miały wpływ na realizację zadań w kontrolowanym zakresie. Czynności kontrolne przeprowadzono w okresie kwiecień–sierpień 2017 r., a czynności w ramach kontroli rozpoznawczej w okresie luty–maj 2017 r.
Działania na podstawie art. 29 ustawy o NIK	W toku kontroli NIK, 294 gminy z terenu województwa małopolskiego oraz z terenu województwa podkarpackiego udzieliły – na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit f ustawy o NIK – informacji związanych z tematyką kontroli. Informacje zostały udzielone poprzez wskazanie odpowiedzi na pytania ujęte w elektronicznym kwestionariuszu. Zaproszenie do wzięcia udziału w ankiecie skierowano do 342 gmin z województw małopolskiego i podkarpackiego, ankietę wypełniły 294 gminy (86%). Odpowiedzi udzieliło: siedem miast na prawach powiatu (100%), 22 gminy miejskie (95,7%), 76 gmin miejsko-wiejskich (92,7%) i 189 gmin wiejskich (82,2%). Odpowiedzi udzieliły 164 gminy z Małopolski (90,1% wszystkich gmin z terenu województwa) i 130 z Podkarpacia (81,3%).

W toku kontroli przeprowadzanych u zarządców obiektów drewnianych kontrolerzy wystąpili – na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit f ustawy o NIK – do 11 gmin na terenie województwa małopolskiego oraz 9 gmin na terenie województwa podkarpackiego o udostępnienie informacji dotyczących zabytkowych obiektów drewnianych, w tym ich promocji oraz współpracy gminy z zarządcami tych obiektów.

W toku kontroli przeprowadzonych w gminach, kontrolerzy wystąpili – na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit f ustawy o NIK – do 24 zarządców na terenie województwa małopolskiego oraz 16 zarządców na terenie województwa podkarpackiego o udostępnienie informacji dotyczących zabytkowych obiektów drewnianych, w tym współpracy gminy z zarządcami tych obiektów.

W toku kontroli przeprowadzanej w Urzędzie Miasta Zakopane wystąpiono – na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit f ustawy o NIK – do:

- WUOZ Delegatura w Nowym Targu o udostępnienie informacji dotyczących współpracy z Urzędem Miasta Zakopane;
- Komendanta Powiatowego PSP w Zakopanem o udostępnienie informacji dotyczących pożarów obiektów drewnianych na terenie Zakopanego;
- Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Oddział Tatrzański o udostępnienie informacji dotyczących współpracy Towarzystwa z miną oraz promocji zabytków.

W toku kontroli przeprowadzanej w Urzędzie Gminy Iwonicz-Zdrój wystąpiono – na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit f ustawy o NIK – do PWKZ o udostępnienie informacji dotyczących zabytkowych obiektów drewnianych znajdujących się na terenie gminy.

Małopolski Komendant Wojewódzki PSP udostępnił na wniosek NIK – na podstawie art. 12 pkt 1 ustawy o NIK – wyniki przeprowadzonych przez ten organ kontroli działań ośmiu zarządców obiektów drewnianych wpisanych na listę UNESCO, w zakresie określonym w art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej. Podkarpacki Komendant Wojewódzki PSP przekazał wyniki przeprowadzonych przez komendantów powiatowych PSP na zlecenie NIK – na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK – kontroli działań siedmiu zarządców obiektów drewnianych wpisanych na listę UNESCO.

Udział innych organów kontroli na podstawie art. 12 ustawy o NIK

W toku kontroli NIK zleciła – na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK – właściwym Powiatowym Inspektorom Nadzoru Budowlanego – przeprowadzenie kompleksowej kontroli stanu technicznego i przydatności do użytkowania pięciu kontrolowanych zabytków drewnianych (cztery na terenie województwa małopolskiego oraz jeden na terenie województwa podkarpackiego).

Ponadto NIK zleciła PSP – na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK – przeprowadzenie kontroli działań zarządcy jednego obiektu zapewniających ochronę przeciwpożarową zabytku.

Wyniki kontroli NIK przedstawiono w 30 wystąpieniach pokontrolnych do dwóch wojewódzkich konserwatorów zabytków, dwóch samorządów województw, siedmiu gmin, dwóch gmin będących jednocześnie zarządcą obiektu drewnianego oraz 20 zarządców obiektów drewnianych. Sformułowano w nich 31 wniosków pokontrolnych, które dotyczyły w szczególności:

Stan realizacji wniosków pokontrolnych NIK

- 1) Wprowadzenia w WUOZ w Krakowie rozwiązań organizacyjnych umożliwiających sprawdzenie stanu technicznego oraz zabezpieczeń obiektów drewnianych pod względem antywłamaniowym i przeciwpożarowym, w szczególności poprzez żądanie – podczas prowadzonych kontroli oraz odbiorów prac konserwatorskich – przedłożenia przez właścicieli lub zarządców zabytkowych obiektów, protokołów z aktualnych okresowych kontroli przeprowadzanych w trybie art. 62 ustawy Prawo budowlane oraz dokumentów potwierdzających sprawność systemów przeciwpożarowych i antywłamaniowych.
- 2) Podjęcia działań zapewniających karty ewidencyjne, zgodne z obowiązującym wzorem, zabytkom nieruchomym znajdującym się w *Wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa podkarpackiego*.
- 3) Przekazywania informacji o dotacjach udzielonych przez PWKZ oraz z budżetów jednostek samorządu terytorialnego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach, wszystkim podmiotom uprawnionym do udzielania wskazanych dotacji.
- 4) Sporządzenia gminnej ewidencji zabytków zgodnie z wymogami określonymi w ustawie o ochronie zabytków.
- 5) Opracowania, przyjęcia i realizowania gminnego programu opieki nad zabytkami, zgodnie z wymogami określonymi w ustawie o ochronie zabytków.
- 6) Zapewnienia bieżącej realizacji zadań i obowiązków na stanowisku Miejskiego Konserwatora Zabytków w Zakopanem.
- 7) Zapewnienia realizacji obowiązków zarządzającego przewidzianych Prawem budowlanym, w szczególności w zakresie okresowych kontroli zabytku drewnianego oraz bieżącego prowadzenia książki obiektu budowlanego.
- 8) Podjęcia działań mających na celu należyte zabezpieczenie zabytku drewnianego pod względem przeciwpożarowym i antywłamaniowym.
- 9) Podjęcia skutecznych działań zapobiegających dalszej degradacji zabytkowej drewnianej dzwonnicy zarządzanej przez gminę.

Z odpowiedzi na wystąpienia pokontrolne⁵⁸ wynika, że dziewięć wniosków (w tym jeden z kontroli R/17/001) sformułowanych przez NIK zostało zrealizowanych, zaś w trakcie realizacji pozostaje 10 wniosków (w tym trzy z kontroli R/17/001), a 12 wniosków nie zrealizowano.

W jednym przypadku (Urząd Gminy Zabierzów) kierownik kontrolowanej jednostki wniósł dwa zastrzeżenia dotyczące wniosków pokontrolnych sformułowanych w wystąpieniu pokontrolnym. Uchwałą z dnia 29 września 2017 r. Zespół Orzekający Komisji Rozstrzygającej w NIK uwzględnił w części zastrzeżenia poprzez wykreślenie jednego wniosku. W pozostałym zakresie zastrzeżenia zostały oddalone.

⁵⁸ Według stanu na 26 października 2017 r.

Jednostki kontrolowane w ramach kontroli planowej P/17/076

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Nazwa jednostki kontrolowanej	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej
1.	Delegatura NIK w Krakowie	Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków	dr inż. arch. Jan Janczykowski
2.		Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego	Jacek Krupa
3.		Urząd Miasta Zakopane	Leszek Doruła
4.		Urząd Miejski w Krynicy-Zdroju	Dariusz Reško
5.		Urząd Gminy Zabierzów	Elżbieta Burtan
6.		Urząd Gminy Lanckorona	Tadeusz Łopata
7.		Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Marcina w Porębie Dzierżnej	ks. Dariusz Drzewiecki
8.		Parafia Rzymskokatolicka pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Mętkowie	ks. Marek Guśpiel
9.		Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Bartłomieja Apostoła w Porębie Wielkiej	ks. Stanisław Sadlik
10.		Parafia Prawosławna św. Kosmy i Damiana w Bartnem	ks. Mirosław Cidyło
11.		Parafia Greckokatolicka św. Archanioła Michała w Przysłupiu	ks. Piotr Kaczmar
12.		Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Marcina Biskupa w Zawadzie	ks. Adam Wyrwa
13.		Dom Ludowy Spółdzielnia Kulturalno-Oświatowa im. Franciszka Cwiżewicza w Bukowinie Tatrzańskiej	Bartłomiej Koszarek
14.	Delegatura NIK w Rzeszowie	Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków	Beata Kot
15.		Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego	Władysław Ortyl
16.		Urząd Miasta Przeworska	Leszek Kisiel
17.		Urząd Gminy w Iwoniczu-Zdroju	Witold Kocaj
18.		Urząd Gminy Horyniec-Zdrój	Robert Marek Serkis
19.		Urząd Gminy Fredropol	Mariusz Śnieżek
20.		Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Mikołaja Biskupa i Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Domaradzu	ks. Wiesław Przepadło
21.		Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Michała Archanioła w Michałowie	ks. Mieczysław Stopa
22.		Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Bartłomieja Apostoła w Rogach	ks. Marek Siedlecki
23.		Parafia Rzymskokatolicka pw. Przemienienia Pańskiego w Cmolasie	ks. Michał Bator
24.		Parafia Prawosławna pw. Spotkania Pańskiego w Morochowie	ks. Julian Felenczak
25.		Lokalna Organizacja Turystyczna „Wrota Karpat Wschodnich” w Birczy	Elżbieta Skrzyszowska
26.		Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział Bieszczadzki w Ustrzykach Dolnych	Mieczysław Darocha

Jednostki kontrolowane w ramach kontroli rozpoznawczej (R/17/001)

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Nazwa jednostki kontrolowanej	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej
1.	Delegatura NIK w Krakowie	Urząd Gminy w Laskowej	Czesław Stanisławczyk
2.		Parafia Prawosławna pw. św. Apostoła Łukasza w Kunkowej	ks. prot. Andrzej Grycz
3.		Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Andrzeja Apostoła w Łukowicy	ks. Wiesław Majca
4.		Biuro Wystaw Artystycznych <i>U Jaksy</i> w Miechowie	Krystyna Olchawa

W wystąpieniach pokontrolnych zastosowano oceny opisowe.

Wystąpienia pokontrolne dostępne są na stronie: <https://www.nik.gov.pl/kontrole/wyniki-kontroli-nik/>

6.2. Charakterystyka zabytkowych obiektów drewnianych, w których przeprowadzono oględziny ich stanu, w tym rezultatów wykonanych prac konserwatorskich i restauratorskich dofinansowanych ze środków publicznych

Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
	Dworek wraz z oficyną w Zespole Dworku Myśliwskiego Lubomirskich w Kochanowie (1896 r.) Obiekt jest własnością gminy Zabierzów. Zespół kolonijno-leśniczowski w otoczeniu ogrodowym stanowiący przykład drewnianej architektury uzdrowskiej zbudowanej w stylu „szwajcarskim” z zastosowaniem polskiego budownictwa i ciesielki. Drewniana willa początkowo służyła jako dom wczasowy dla dzieci z Krakowa i Wiednia najczęściej pozbawionych opieki i osieroconych. Około 1928 r. wzniesiono budynek oficyny o charakterze pomocniczym.	 Stan zły, obiekt wyłączony z użytkowania. W 2016 r. gmina zleciła opracowanie wielobranżowego projektu „Remontu konserwatorskiego zabytkowych obiektów willi i oficyny w Kochanowie”. Zgodnie z założeniami prace remontowo-konserwatorskie w willi i oficynie będą trwały co najmniej do października 2021 r. Brak możliwości zwiedzania obiektu. W latach 2014–2016 w obiekcie nie prowadzono prac remontowo-konserwatorskich.
 	Kościół pw. św. Marcina w Porębie Dzierżnej (1766 r.) Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Marcina w Porębie Dzierżnej, gm. Wolbrom. Kościół zbudowany w konstrukcji zrębowej, jednonawowy, węższe od nawy prezbiterium zamknięte jest trójbocznie. Dwukalenicowy dach kościoła zwieńczony jest blaszaną wieżyczką z latarnią. W wyniku remontu i rozbudowy świątyni (1870 r.) dobudowano murowaną nawę od strony zachodniej.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Świątynia czynna, nie była zwiedzana przez turystów. W otoczeniu kościoła nie było żadnych informacji dotyczących możliwości i warunków jego zwiedzania. W latach 2014–2016 wykonano konserwację techniczną i estetyczną obrazu św. Marcina i ołtarza głównego oraz zaimpregnowano pokryty gontem dach. Na prace te przeznaczono 132 tys. zł pochodzących z dotacji.

Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
  	Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Mętkowie (XVIII w.) Parafia Rzymskokatolicka pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Mętkowie, gm. Babice. Kościół o konstrukcji drewnianej modrzewiowej pokryty modrzewiowym szalunkiem z dachem pokrytym drewnianym gontem (gont drewniany łupany). Budynek wybudowany w Niegowici został przeniesiony do Mętkowa na przełomie 1973 r. i 1974 r.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Możliwość zwiedzania we wszystkie dni tygodnia (z wyłączeniem nabożeństw i świąt). Zwiedzających oprowadzały osoby zatrudnione przez Małopolską Organizację Turystyczną. W kruchcie kościoła umieszczono informację o możliwości zwiedzania wraz z nr telefonu do kościelnego (w sytuacji gdy kościół jest zamknięty). Informacje o możliwości zwiedzania kościoła umieszczono także na stronie internetowej Parafii. W latach 2014–2016 w szczególności przeprowadzono konserwację ołtarza bocznego prawego, polichromii (XVIII w.), ścian wewnętrznych i pilastrów w prezbiterium oraz wymieniono instalację elektryczną. Na prace konserwatorskie wydatkowano 374 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła w Porębie Wielkiej (XVI w.) Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Bartłomieja Apostoła w Porębie Wielkiej, gm. Oświęcim. Kościół drewniany o konstrukcji zrębowej, otoczony podcieniami, częściowo oszalowany i obity drewnianymi gontami. Budynek składa się z prostokątnej nawy, węższego zamkniętego trójbocznie prezbiterium, do którego dobudowano zakrystię oraz wieżę konstrukcji słupowej zwieńczonej cebulastym hełmem przechodzącym w ostrosłup. Budynek posadowiony na betonowej podmurówce. Dach dwuspadowy, dwukalenicowy pokryty blachą, zadaszenie podcieni pokryte gontem.	 Stan obiektu budził zastrzeżenia, ponieważ wymagane było podjęcie prac remontowych dotyczących elewacji, pokrycia dachowego i elementów konstrukcyjnych (Parafia uzyskała pozwolenie na remont). Możliwość zwiedzania we wszystkie dni tygodnia (z wyłączeniem nabożeństw i świąt). Kościół był zamknięty, a każdy chętny do zwiedzenia zgłaszał się do proboszcza, który oprowadzał turystów po obiekcie. W kościele i jego otoczeniu brak było informacji o sposobie zgłaszania chęci zwiedzania kościoła oraz kiedy i w jakich godzinach odbywają się uroczystości. W latach 2014–2016 przeprowadzono pełną konserwację lica balustrady chóru organowego kościoła, wykonano dokumentację dotyczącą remontu elewacji i dachu oraz wzmocnienia elementów konstrukcyjnych kościoła. Na prace te wydatkowano 90 tys. zł pochodzących z dotacji.

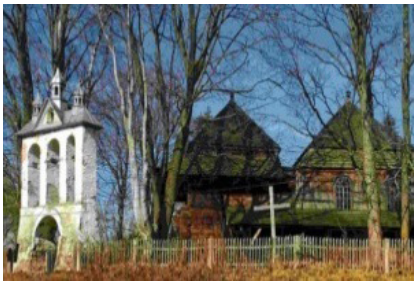
Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
 	Cerkiew Opieki Matki Bożej w Wołowcu – dawna cerkiew filialna greckokatolicka (XVIII w.) Parafia Prawosławna św. Kosmy i Damiana w Bartnem, gm. Sękowa. Cerkiew zachodniołemkowska z łamanymi dachami namiotowymi i cebulkowymi zwieńczeniami. Ma izbicową wieżę oraz trójdzielny układ wnętrza, z prosto zamkniętym prezbiterium. Wnętrze, oprócz nawy, w której widać dach namiotowy, nakryto stropami płaskimi.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Możliwość zwiedzania przez 4 dni w tygodniu od maja do października. Zwiedzających oprowadzały osoby zatrudnione przez Małopolską Organizację Turystyczną, w pozostałe dni na życzenie turystów (dla grup zorganizowanych) oprowadzał proboszcz. W latach 2014–2016 przeprowadzono badania oraz restaurację dekoracji malarskiej, prace konserwatorskie przy krucyfiksie, odrzwiach ikonostasu, ikonostasie i drzwiach diakańskich. Na prace te wydatkowano 294,8 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Cerkiew św. Kosmy i Damiana w Bartnem (1928–29) Parafia Prawosławna św. Kosmy i Damiana w Bartnem, gm. Sękowa. Budowla o konstrukcji zrębowej, oszalowana, pokryta blachą, wzorowana na starszej cerkwi z pobliskiej miejscowości Krzywa. Charakterystyczne dla cerkwi są wykuwane kamienie fundamentów i skosów. Na każdym jej boku w fundamencie znajduje się wykuty krzyż.	 Stan obiektu dobry, obiekt użytkowany. Możliwość zwiedzania przez cztery dni w tygodniu od maja do października. Zwiedzających oprowadzały osoby zatrudnione przez Małopolską Organizację Turystyczną, w pozostałe dni na życzenie turystów (dla grup zorganizowanych) oprowadzał proboszcz. W latach 2014–2016 przeprowadzono remont przedsionka oraz konserwację ikon w ikonostasie w cerkwi, na co wydatkowano 29,3 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Cerkiew filialna św. Dymitra w Bodakach (1932 r. lub 1934 r.) Parafia Prawosławna św. Kosmy i Damiana w Bartnem, gm. Sękowa. Cerkiew została zbudowana jako tzw. czasownia, po przejściu części mieszkańców z wyznania greckokatolickiego na prawosławne. Skromna, bezwieżowa, konstrukcja drewniana, oszalowana, orientowana.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Cerkiew nie cieszyła się zainteresowaniem turystów ze względu na skromne wyposażenie; udostępniana sporadycznie (na życzenie) dla zorganizowanych grup turystycznych. W latach 2014–2016 przeprowadzono remont instalacji elektrycznej oraz montaż instalacji przeciwpożarowej i przeciwwłamaniowej cerkwi, na co wydatkowano 29,7 tys. zł pochodzących z dotacji.

Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
 	Cerkiew św. Archaniola Michała w Przysłupiu (1756 r., przebudowana w 1880 r.) Parafia Greckokatolicka św. Archaniola Michała w Przysłupiu, gm. Uście Gorlickie. Cerkiew trójdzielna, zbudowana w stylu północno-zachodnio łemkowskim, o konstrukcji zrębowej. Wieża konstrukcji słupowo-ramowej o ścianach pochyłych z pozorną izbicą, poprzedzona kruchtą. Dachy kalenicowe, kryte blachą, zwieńczone wieżyczkami z blaszanymi, baniastymi hełmami.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Cerkiew udostępniana po uprzednim uzgodnieniu z zarządzającym cerkwią. Stosowna informacja była zamieszczona na tablicy informacyjnej przy drodze dojazdowej do cerkwi. Zwiedzających oprowadzały osoby zatrudnione przez Małopolską Organizację Turystyczną (do 2015 r.). W latach 2014–2016 przeprowadzono prace konserwatorskie przy ikonostasie oraz bocznym ołtarzu św. Mikołaja, na co wydatkowano 42 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Kościół pw. św. Marcina Biskupa w Zawadzie (XV w.) Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Marcina Biskupa w Zawadzie, gm. Tarnowiec. Budynek kościoła o drewnianej konstrukcji zrębowej jednonawowy, z węższym prezbiterium. Nawa otoczona zamkniętymi podcieniami. Wieża posiada konstrukcję słupową o lekko pochyłych ścianach z nadwieszoną izbicą.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Zwiedzających po kościele oprowadzały wyznaczone osoby, w tym proboszcz. W otoczeniu kościoła brak było informacji o możliwości jego zwiedzania. W latach 2014–2016 przeprowadzono konserwację ołtarza głównego, stropu i ścian zaskrzynień nawy, ołtarza bocznego prawego z obrazem „Matki Boskiej z Dzieciątkiem” oraz malowideł ściennych na podłożu drewnianym. Na prace te wydatkowano 300 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Dom Ludowy w Bukowinie Tatrzańskiej (1928–32) Zarządzający: Spółdzielnia Kulturalno-Oświatowa im. Franciszka Źwirzewicza, gm. Bukowina Tatrzańska. Piętrowy budynek z podmurówką z kamienia. Zbudowany na planie wydłużony prostokąt. Do niego dostawione są boczne skrzydła – mniejsze od frontu i większe w części tylnej. Front wsparty na 4 słupach. Dachy wszystkich części podbite gontem. W szczytach charakterystyczne zdobnicze motywy góralskie, tzw. „słonecka”, na kalenicach zaś rzeźbione „pazdury”.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Obiekt wykorzystywany na cele społeczno-kulturalne, udostępniony bez ograniczeń. W budynku funkcjonował lokalny teatr oraz Gminny Ośrodek Kultury. W latach 2014–2016 ocieplono i odeskowano ściany zewnętrzne obiektu, wymieniono okna oraz drzwi w budynku i wyremontowano świetlicę. Na prace te wydatkowano 119,2 tys. zł pochodzących z dotacji i 192,5 tys. zł od sponsora.

Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
 SZLAK ARCHITEKTURY DREWNIANEJ	Dom w Chocholowie (1871 r.), gm. Czarny Dunajec Obiekt drewniany o konstrukcji zrębowej, wzniesiony z bali, pokryty drewnianym gontem. Dach dwuspadowy, przyczółkowy, konstrukcji krokwiowej kryty gontem. Obiekt posiada zabytkowy charakter ze względu na zachowaną tradycyjną formę, materiał oraz detal zdobniczy.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Dom wykorzystywany na cele mieszkalne, nieudostępniony zwiedzającym. W latach 2014–2016 wyremontowano część ścian budynku, ganek oraz wymieniono i zabezpieczono przed niszczeniem pokrycie dachowe. Na prace te wydatkowano 40 tys. zł pochodzących z dotacji.
 SZLAK ARCHITEKTURY DREWNIANEJ	Dworek Zacisze w Miechowie (1784 r.) Zarządzający: Biuro Wystaw Artystycznych U Jaksy w Miechowie, gm. Miechów. Budynek jednokondygnacyjny, częściowo podpiwniczony z podwyższonym fundamentem. Konstrukcja budynku drewniana z wieżbą dachową z drewna iglastego, pokryta drewnianym gontem. Od strony wschodniej i zachodniej budynek posiada dwa przylegające ganki również o konstrukcji drewnianej.	 Stan budził zastrzeżenia, obiekt użytkowany. Konstrukcja budynku ulegała stopniowej degradacji poprzez korozję biologiczną. Obiekt wykorzystywany na cele społeczno-kulturalne, dostępny dla zwiedzających przez pięć dni w tygodniu od 15 kwietnia do 15 października. Zwiedzanie dworku w innym terminie było możliwe po uzgodnieniu w pracownikami BWA. Stosowne informacje umieszczone były m.in. na stronach internetowych: BWA, Gminy i Miasta Miechów oraz Punktu Informacji Turystycznej w Miechowie. W 2014 r. ze środków własnych wykonano konserwację pokrycia dachowego dworku.
 SZLAK ARCHITEKTURY DREWNIANEJ	Dwór w Laskowej (1677 r.), gm. Laskowa Budowla drewniana, konstrukcji zrębowej, wzniesiona na planie prostokąta z modrzewiowych bali. Budynek otynkowany i pokryty dachem gontowym (dach polski w typie krakowskim). Zespół dworski w Laskowej został przejęty na rzecz Skarbu Państwa w 1945 r. Wtedy to budynek dworu przekazano gminie na potrzeby Gminnej Szkoły Rolniczej w Ujanowicach, a zespół folwarczny oddano Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska. Od 1956 r. we dworze mieściły się: przedszkole, świetlica i klasy szkolne, których zajęcia odbywały się w pomieszczeniu o cennym polichromowanym stropie. W 1963 r. w budynku założono schronisko młodzieżowe. Od 1972 r. budynek dworu był ponownie w administracji Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej, a następnie Urzędu Gminnego w Laskowej (użytkowany na przedszkole, klub, czytelnię i składnicę izby regionalnej, a w okresie letnim jako schronisko młodzieżowe). Budynek dworu był użytkowany przez gminę do 1988 r.	 Stan budził zastrzeżenia, obiekt użytkowany. Wymagał w szczególności: naprawy pokrycia dachu, wymiany podłóg i posadzek z wykonaniem izolacji; częściowej wymiany instalacji elektrycznej; remontu pomieszczeń piwnicznych z izolacją murów i posadzek. Dom prywatny wykorzystywany na cele mieszkalne, zwiedzającym udostępniono dwa najcenniejsze pomieszczenia: sień i kaplicę. Obiekt udostępniany zwiedzającym w dni wolne od pracy, a w pozostałe dni po uprzednim umówieniu. Właściciel osobiście oprowadzał zwiedzających po obiekcie. W latach 2014–2016 wymieniono część stolarki okiennej i drzwiowej dworu, na co wydatkowano łącznie 45 tys. zł pochodzących z dotacji.

Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
 	Cerkiew pw. św. Apostoła Łukasza w Kunkowej (ok. 1868 r.) Parafia Prawosławna pw. św. Apostoła Łukasza w Kunkowej, gm. Uście Gorlickie. Cerkiew stanowi przykład trójdzielnej cerkwi łemkowskiej. Ściany konstrukcji zrębowej pokryto gontem.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Cerkiew udostępniana po uprzednim uzgodnieniu z zarządzającym cerkwią. Stosowna informacja była zamieszczona przy drzwiach wejściowych do cerkwi. W latach 2014–2016 wyremontowano dach cerkwi, zamontowano instalację systemu sygnalizacji włamania, napadu i pożaru oraz wykonano konserwację niektórych ruchomych obiektów zabytkowych. Na prace te wydatkowano 135 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła w Łukowicy (1693–97) Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Andrzeja Apostoła w Łukowicy, gm. Łukowica. Barokowy kościół jest obiektem jednonawowym z węższym prezbiterium zakończonym wielobocznie i wieżą izbicową od zachodu. W połowie XIX w. dobudowano do prezbiterium zakrystię (od północy) i symetrycznie, od strony południowej kaplicę. Ściany kościoła zrębowe szalowane na zewnątrz deskami.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Kościół był udostępniany zwiedzającym w okresie od 1 maja do 15 października. Opiekę przewodnika zapewniono w ramach projektu Małopolskiej Organizacji Turystycznej pn. Otwarty Szlak Architektury Drewnianej. W latach 2014–2016 wykonano remont oraz konserwację konstrukcji i elewacji wieży oraz korpusu kościoła, odsłonięto oraz wykonano konserwację figuralnych dekoracji malarskich ścian i stropów, wykonano prace konserwatorskie przy ołtarzu głównym oraz konserwację ruchomych obiektów zabytkowych. Na prace te wydatkowano 995 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Dom zabytkowy przy ul. Kilińskiego 25 w Przeworsku Obiekt jest własnością Miasta Przeworsk. Od 1 stycznia 2016 r. dzierżawiony przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Mleczki”, z przeznaczeniem na obiekt użyteczności publicznej. Dom zbudowany na rzucie prostokąta, dostawiony do miejskiego muru obronnego, kalenicowo w linii zabudowy, w konstrukcji sumikowo-łątkowej, jako budynek parterowy, nakryty gontowym, czterospadowym dachem z okapem opartym na kroksztynach.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Budynek był ogólnie dostępny, czynny w dni robocze. W latach 2013–2014 budynek został poddany kompleksowej odbudowie i rekonstrukcji. W latach 2014–2016 przeprowadzono roboty wykończeniowe w budynku (strop nad parterem z izolacją termiczną, ścianki działowe, podłogi z izolacją) oraz instalację i przyłącza na budynku. Na prace te wydatkowano 70 tys. zł pochodzących z dotacji.

Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
 	Kościół pw. św. Mikołaja Biskupa i Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Domaradzu (1485 r.) Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Mikołaja Biskupa i Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Domaradzu, gm. Domaradz. Kościół orientowany wybudowany w konstrukcji zrębowej, na kamiennym podmurowaniu, o ścianach wzmocnionych lisicami i pokrytych gontem. Kruchty konstrukcji słupowej szalowane deskami w układzie pionowym z listwowaniem. Znaczącej przebudowie uległ w 1878 r. W 1936 r. postawiono nową dzwonnice. Pomimo przekształceń budowla zachowała czytelny układ gotycki i należy do najstarszych drewnianych kościołów w Polsce.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Możliwość zwiedzania po uprzednim zgłoszeniu telefonicznym lub osobistym w Parafii. W latach 2014–2016 przeprowadzono remont konstrukcji dachu z wymianą poszycia blaszanego na gont, elewacji kościoła i poszycia dachowego kruchty głównej, kruchty bocznej i podłóg, remont dzwonnicy, wewnętrznej instalacji elektrycznej, instalacji przeciwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej. Na prace te wydatkowano 514 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Kościół pw. św. Michała Archanioła w Michałowce (II poł. XVIII w.) Parafia Rzymskokatolicka św. Michała Archanioła w Michałowce, gm. Radymno. Wpisany do rejestru zabytków Zespół kościelny w Michałowce składa się z drewnianego kościoła pw. św. Michała Archanioła, drewnianej dzwonnicy, starej plebani (murowana, początek XX w.) i nagrobków (piaskowiec, 3 szt., XIX w.).	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Możliwość zwiedzania we wszystkie dni tygodnia (z wyłączeniem nabożeństw i świąt). Na terenie obiektu zamieszczono informację o możliwości zwiedzania kościoła. W latach 2014–2016 przeprowadzono prace konserwatorskie, restauratorskie przy ołtarzu głównym oraz konserwację niektórych ruchomych obiektów zabytkowych i chrzcielnic. Na prace te wydatkowano 100 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Cerkiew pw. św. Szymona Słupnika w Chyrcynie (1947 r.) Zarządzający: Lokalna Organizacja Turystyczna „Wrota Karpat Wschodnich” w Birczy, gm. Bircza. Cerkiew drewniana, orientowana, konstrukcji zrębowej posadowiona na odnowionym fundamencie z kamienia łamanego. Cerkiew trójdzielna: prezbiterium zamknięte trójbocznie, szersza kwadratowa nawa i prostokątny przedsionek. Nad każdą z części osobne nowe dachy kalenicowe, kryte blachą, zwieńczone baniastymi hełmami z pseudolatarniami i żelaznymi krzyżami.	 Obiekt wyłączony z użytkowania ze względu na prowadzone prace remontowe. Z uwagi na trwający remont cerkiew nie była udostępniona dla turystów. W latach 2014–2016 przeprowadzono remont konstrukcji dachu i kopuły nad babińcem wraz z wymianą pokrycia i wykonano pełną konserwację polichromii stropu w nawie głównej, wykonano kamienną posadzkę w babińcu, nawie i prezbiterium, betonową posadzkę w zakrystii oraz remont chóru. Na prace te wydatkowano 180 tys. zł pochodzących z dotacji.

Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
 	Dawna cerkiew greckokatolicka Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Liskowatym (1832 r.) Zarządzający: Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział Bieszczadzki w Ustrzykach Dolnych, gm. Ustrzyki Dolne. Budynek o konstrukcji drewnianej na murowanym fundamencie. Cerkiew otoczona ogrodzeniem drewnianym. W sąsiedztwie cerkwi znajduje się kamienna dzwonnica pokryta blachą oraz cmentarz. Cerkiew należy do nielicznie zachowanych w Polsce cerkwi bojkowskich.	 Obiekt wyłączony z użytkowania ze względu na prowadzone prace remontowe. Z uwagi na trwający remont cerkiew nie była udostępniona dla turystów. Udostępnianie turystom cerkwi (na zewnątrz) odbywało się na zasadzie społecznych dyżurów członków Towarzystwa Opieki Nad Zabytkami Oddział Bieszczadzki. W latach 2014–2016 przeprowadzono remont gontowych pokryć dwóch dachów nad prezbiterium i nawą, remont w obrębie babińca i nawy fragmentów ścian i węglów, odtworzenie chóru muzycznego oraz legarów pod kaplicą w babińcu, renowację drzwi wejściowych. Na prace te wydatkowano 190 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Dawna cerkiew greckokatolicka św. Michała Archanioła w Bystrem gm. Czarna (1903 r.) Zarządzający: Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział Bieszczadzki w Ustrzykach Dolnych, gm. Ustrzyki Dolne. Budynek cerkwi o konstrukcji drewnianej na kamiennym fundamencie. Cerkiew otoczona ogrodzeniem drewnianym. W sąsiedztwie cerkwi znajduje się murowana dzwonnica pokryta blachą, odnowiona w 1993 r. oraz cmentarz. Świątynia w Bystrem reprezentuje tzw. styl narodowy w drewnianej architekturze cerkiewnej i jest przykładem wariantu budowli krzyżowej z trzema kopułami.	 Obiekt wyłączony z użytkowania ze względu na prowadzone prace remontowe. Z uwagi na trwający remont cerkiew nie była udostępniona dla turystów. Udostępnianie turystom cerkwi (na zewnątrz) odbywało się na zasadzie społecznych dyżurów członków Towarzystwa Opieki Nad Zabytkami Oddział Bieszczadzki. W latach 2014–2016 przeprowadzono remont pokrycia trzech kopuł oraz dwóch transeptów, wymianę pokrycia dachowego babińca i nawy, wymianę pokrycia szalunkowego ścian tamburów pod kopułami, zmianę pokrycia z blaszanego na gontowe, wymianę fragmentów zrębu w tamburze kopuły nad nawą i jej ścianach, wymianę zdegradowanych fragmentów chóru i jego balustrady, wymianę w całości obiektu okien oraz odnowienie wszystkich drzwi wejściowych, a także żeliwnych krzyży nad wszystkimi kopułami. Na prace te wydatkowano 230 tys. zł pochodzących z dotacji.

Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
 	Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła w Rogach (1600 r.) Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Bartłomieja Apostoła w Rogach, gm. Miejsce Piastowe. Kościół orientowany, konstrukcji zrębowej, na podmurowaniu. Ściany nośne kościoła zbudowane z bali drewnianych, ściany nośne zakrystii z cegły. Konstrukcja dachu drewniana. Pokrycie dachowe wykonane z gontu drewnianego. Na kalenicy dachu nawy sześcioboczna wieżyczka na sygnaturkę z baniastym hełmem i latarnią zwieńczoną cebulastą kopułką.	 Stan dobry, obiekt użytkowany okazjonalnie. Obecnie obiekt nie pełni już funkcji głównego kościoła parafialnego, odbywają się w nim jedynie okazjonalne nabożeństwa. Zwiedzanie obiektu jest możliwe po wcześniejszym uzgodnieniu. Na zasadzie wolontariatu po kościele oprowadzają dwie osoby, członkowie Stowarzyszenia Miłośników Wsi Rogi. W latach 2014–2016 obiekt wyposażono w instalację przeciwwłamaniową, przeciwpożarową i odgromową oraz wykonano prace konserwatorskie i odwodnienie. Na prace te wydatkowano 252 tys. zł pochodzących z dotacji.
 	Kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Cmolasie (1674 r.) Parafia Rzymskokatolicka pw. Przemienienia Pańskiego w Cmolasie, gm. Cmolas. Powstanie kościoła szpitalnego (pierwotnie kaplicy) w Cmolasie związane jest z historią objawienia z 1585 r. kościół zbudowany został (prawdopodobnie od nowa) w 1674 r. Kościół jest orientowany, konstrukcji zrębowej, z wieżą konstrukcji słupowo-ramowej. Ściany poszyte gontem, zaś wieża i soboty oszalowane deskami w układzie pionowym. Kościół stoi obecnie w centrum wsi, na miejscu dawnego drewnianego kościoła parafialnego (przeniesiony w 1992 r.).	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Obiekt czynny w sezonie turystycznym (od początku kwietnia do końca sierpnia) w każdą sobotę i niedzielę, poza tym okresem zwiedzanie możliwe po wcześniejszej rezerwacji drogą telefoniczną lub mailową. W latach 2014–2016 przeprowadzono remont i konserwację posadowienia fundamentowego, kruchty, remont zadaszenia z gontów na relikty po kościele pw. św. Stanisława i Wojciecha, nowe pokrycie dachu drewnianym gontem. Na prace te wydatkowano 190 tys. zł pochodzących z dotacji.

Zdjęcie obiektu	Opis obiektu*	Stan i udostępnianie obiektu**
	Cerkiew pw. Spotkania Pańskiego w Morochowie (ok. 1837 r.) Parafia Prawosławna pw. Spotkania Pańskiego w Morochowie, gm. Zagórz. Budynek cerkwi o konstrukcji drewnianej na murowanym, podwyższonym fundamencie. Dach i kopuły pokryte blachą.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Cerkiew można było zwiedzać codziennie od godz. 16.00 z przewodnikiem władającym językiem polskim, francuskim, ukraińskim, rosyjskim i angielskim. Na drzwiach wejściowych podano informację z numerami telefonów oraz adresem mailowym, pod którymi można umówić się na zwiedzanie cerkwi. W latach 2014–2016 wyremontowano kamienne schody wejściowe do cerkwi, oszalowano północną ścianę nawy, przeprowadzono konserwację oraz rekonstrukcję kamiennego muru ogrodzeniowego cerkwi i wykonano fundamentowanie wieży nad przedsionkiem oraz jego konserwację i oszalowanie. Na prace te wydatkowano 37,8 tys. zł pochodzących z dotacji.
	Dom zabytkowy w Łańcucie (koniec XIX w.) Budynek drewniany na rzucie wydłużonego prostokąta, oszalowany deskami z drewna modrzewiowego, barwionego na kolor brązu. W elewacji frontowej ganek kryty daszkiem siodłowym. Dach dwuspadowy pokryty blachą i orynnowany.	 Stan dobry, obiekt użytkowany. Dom wykorzystywany na cele mieszkalne, nieudostępniony zwiedzającym. W latach 2014–2016 przeprowadzono remont podwalin ściany zrębowej oraz elewacji budynku mieszkalnego, renowację detali wystroju architektonicznego, remont stolarki okiennej i drzwiowej oraz remont werandy wraz ze schodami zewnętrznymi. Na prace te wydatkowano 50 tys. zł pochodzących z dotacji.

Źródła zdjęć: materiały NIK, Małopolska Organizacja Turystyczna, Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna.

* Opracowanie własne oraz informacje ze stron <http://sad.podkarpackie.travel/>, <http://www.drewniana.malopolska.pl> (dostęp w dniu 12 grudnia 2017 r.).

** Na dzień zakończenia czynności kontrolnych.

6.3. Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno- -ekonomicznych

Podstawowym aktem prawnym regulującym ochronę zabytków i opiekę nad nimi jest ustawa o ochronie zabytków oraz akty wykonawcze. W dniu 9 września 2017 r. weszła w życie nowelizacja tej ustawy⁵⁹, która wzmocniła pozycję Generalnego Konserwatora Zabytków, jak również wojewódzkich konserwatorów zabytków. Część przepisów, w tym dotyczących administracyjnych kar pieniężnych wejdzie w życie 1 stycznia 2018 r. Zwiększono kompetencje Generalnego Konserwatora Zabytków w zakresie kształtowania obsady personalnej organów ochrony zabytków (tj. wojewódzkich konserwatorów zabytków), rozszerzono zakres środków nadzoru i koordynacji przysługujących naczelnemu organowi ochrony zabytków w stosunku do organów, dla których jest organem nadrzędnym, oraz zastąpiono dotychczas stosowany system ochrony prawnej zabytków, którego podstawą było prawo wykroczeń, systemem administracyjnych kar pieniężnych.

Ustawa o ochronie
zabytków

Według znowelizowanych przepisów wojewódzkiego konserwatora zabytków powołuje wojewoda, na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków wskazujący kandydata na to stanowisko. Wojewódzki konserwator zabytków będzie odwoływany przez wojewodę, na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków albo za jego zgodą. Wprowadzono także powołanie jako podstawę nawiązania stosunku pracy z kierownikami delegatur wojewódzkich urzędów ochrony zabytków, z uwagi na przypisany im ustawowo zakres obowiązków i umiejscowienie organizacyjne.

Jedną z form ochrony zabytków jest wpis do rejestru zabytków, który prowadzi – dla zabytków znajdujących się na terenie województwa – wojewódzki konserwator zabytków (art. 7 i 8 ustawy o ochronie zabytków). Zgodnie z art. 9 ust. 1 i ust. 2 ustawy o ochronie zabytków do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Rejestr zabytków

W znowelizowanej ustawie przewidziano udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym w stosunku do których wszczęto postępowanie o wpis do rejestru zabytków. Informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru oraz o ostatecznym zakończeniu tego postępowania, wojewódzki konserwator zabytków przekazuje niezwłocznie właściwemu staroście (dodany art. 9 ust. 3a). Ponadto informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru do czasu ostatecznego zakończenia tego postępowania podaje się do publicznej wiadomości na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego znajduje się zabytek (dodany art. 9 ust. 3b).

⁵⁹ Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1595).

W wyniku nowelizacji dodano również art. 10a, zgodnie z którym od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku (ust. 1). Zakaz ten dotyczy także robót objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie (ust. 2).

Sposób prowadzenia rejestru zabytków został określony w rozporządzeniu w sprawie prowadzenia rejestru zabytków.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru (art. 13 ust. 1). Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 13 ust. 5).

Ewidencja zabytków

Ewidencja zabytków, wymieniona w art. 21 i 22 ustawy o ochronie zabytków, nie jest formą ochrony prawnej, chociaż łączą się z nią określone obowiązki dla właścicieli i posiadaczy zabytków w niej ujętych. Ewidencja ta jest zbiorem kart ewidencyjnych zabytków, które są podstawowym źródłem wiedzy o tych zabytkach. Prowadzona jest trójstopniowo, jako krajowa, wojewódzka i gminna ewidencja zabytków.

Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków (art. 22 ust. 2), a gminną ewidencję w formie zbioru kart adresowych zabytków prowadzi wójt, burmistrz, prezydent miasta (art. 22 ust. 4). W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte (art. 22 ust. 5): zabytki nieruchome wpisane do rejestru; inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Obowiązujące przepisy nie przewidują wydania jakiegokolwiek aktu administracyjnego w sprawie włączenia zabytku nieruchomego do gminnej ewidencji. Włączenie to następuje w drodze zarządzenia lub decyzji o charakterze wewnętrznym (nie jest to decyzja administracyjna i nie prowadzi się w tym zakresie postępowania administracyjnego).

Przepisy prawa nie przewidują także obowiązku informowania właścicieli i posiadaczy zabytków o włączeniu tychże do gminnej ewidencji zabytków. Fakt włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków podawany jest do publicznej wiadomości w sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie.

Sposób prowadzenia krajowej ewidencji zabytków, wojewódzkich ewidencji zabytków, gminnych ewidencji zabytków określa rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 87 ust. 3). Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy (art. 87 ust. 5).

Programy opieki
nad zabytkami

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji m.in. koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 ust. 1). W ww. dokumentach w szczególności: uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami (art. 18 ust. 2).

Ochrona i opieka
nad zabytkami
w dokumentach
strategicznych

Do zadań własnych gminy, stosownie do art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁶⁰, należy między innymi zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W szczególności zadania te obejmują sprawy m.in. kultury, w tym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt 9 tej ustawy). Ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy należy do obowiązków samorządu lokalnego. Gminy m.in. mają dbać o: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie oraz zapobiegać zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków (art. 4 ustawy o ochronie zabytków).

Zadania gmin
w zakresie ochrony
i opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków m.in.: zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 ustawy o ochronie zabytków).

Zadania właścicieli
i zarządców zabytków

Zgodnie z art. 62 ust. 1 pkt 1 Prawa budowlanego obiekty budowlane powinny być w czasie ich użytkowania poddawane przez właściciela lub zarządcę kontroli okresowej, co najmniej raz w roku, polegającej na spraw-

⁶⁰ Dz. U. z 2016 r. poz. 446, ze zm.

dzeniu stanu technicznego m.in. elementów budynku, budowli i instalacji narażonych na szkodliwe wpływy atmosferyczne i niszczące działania czynników występujących podczas użytkowania obiektu. Natomiast stosownie do postanowień art. 62 ust. 1 pkt 2 tej ustawy obiekty budowlane powinny być w czasie ich użytkowania poddawane przez właściciela lub zarządcę kontroli okresowej, co najmniej raz na pięć lat, polegającej na sprawdzeniu stanu technicznego i przydatności do użytkowania obiektu budowlanego, estetyki obiektu budowlanego oraz jego otoczenia (kontrolą tą powinno być objęte również badanie instalacji elektrycznej i piorunochronnej w zakresie stanu sprawności połączeń, osprzętu, zabezpieczeń i środków ochrony od porażeń, oporności izolacji przewodów oraz uziemień instalacji i aparatów).

Właściciel lub zarządca jest obowiązany prowadzić dla każdego budynku książkę obiektu budowlanego, stanowiącą dokument przeznaczony do zapisów dotyczących przeprowadzanych badań i kontroli stanu technicznego, remontów i przebudowy, w okresie użytkowania obiektu budowlanego (art. 64 ust. 1 Prawa budowlanego). Sposób prowadzenia oraz wzór książki obiektu budowlanego określa rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 3 lipca 2003 r. w sprawie książki obiektu budowlanego⁶¹.

Wgląd do dokumentacji konserwatorskiej

Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany m.in. do nieodpłatnego udostępnienia do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadanej dokumentacji tego zabytku niezbędnej przy jego zagospodarowaniu na cele użytkowe oraz przedstawianie, w formie pisemnej, na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku zaleceń konserwatorskich, określających sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku (art. 25 i art. 27 ustawy o ochronie zabytków).

Pozwolenia konserwatorskie na prace przy zabytkach

W art. 36 ustawy o ochronie zabytków wskazano czynności, których rozpoczęcie i prowadzenie wymaga uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, są to m.in.: prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych oraz badań konserwatorskich i architektonicznych.

Zgodnie z nowymi regulacjami (dodany art. 47a), minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, po zasięgnięciu opinii Głównej Komisji Konserwatorskiej, może z urzędu uchylić lub zmienić pozwolenie na dokonywanie wymienionych w art. 36 ust. 1 ustawy czynności przy zabytku, jeżeli realizacja działań określonych w tym pozwoleniu spowodowałaby uszczerbek dla jego wartości, uszkodzenie lub zniszczenie, lub niewłaściwe korzystanie. Postępowanie w sprawie uchylenia lub zmiany pozwolenia nie może być wszczęte po upływie dwóch lat od dnia, w którym to pozwolenie stało się ostateczne (art. 47a ust. 2). Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wstrzymać wykonanie pozwolenia, jeżeli zachodzi prawdopodobieństwo jego uchylenia lub zmiany, przy czym postanowienie o wstrzymaniu wykonania

⁶¹ Dz. U. Nr 120, poz. 1134.

pozwolenia wygasa po upływie 3 miesięcy od dnia jego doręczenia, jeżeli nie zostanie wydana decyzja o uchyleniu lub zmianie pozwolenia, o którym mowa w art. 36 ust. 1.

Tryb wydawania pozwoleń na m.in.: prowadzenie prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków; przemieszczenie zabytku nieruchomego; zmianę jego przeznaczenia lub sposobu korzystania; umieszczanie na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów; wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku oraz dane i informacje, jakie zawierają wnioski o wydanie tych pozwoleń, dokumentację dołączaną do tych wniosków, niezbędną do ich rozpatrzenia, dane i informacje, jakie zawierają te pozwolenia, oraz warunki, które mogą być w nich zastrzeżone określa rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich. Rozporządzenie to zostało uchylone z dniem 26 maja 2017 r., a z dniem 29 czerwca 2017 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków⁶².

Wojewódzki konserwator zabytków lub działający z jego upoważnienia pracownicy wojewódzkiego urzędu ochrony zabytków prowadzą kontrolę przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 38 ustawy o ochronie zabytków). Na podstawie ustaleń wynikających z kontroli wojewódzki konserwator może wydać zalecenia pokontrolne albo odstąpić od wydania zaleceń i wydać m.in.: decyzję o wstrzymaniu prac lub badań konserwatorskich, architektonicznych, robót budowlanych przy zabytku lub w jego otoczeniu (art. 43); decyzję: nakazującą przywrócić zabytku do poprzedniego stanu lub uporządkowanie terenu, nakładającą obowiązek uzyskania pozwolenia na prowadzenie wstrzymanych badań, prac, robót lub innych działań przy zabytku, nakładającą obowiązek podjęcia określonych czynności w celu doprowadzenia wykonywanych badań, prac, robót lub innych działań przy zabytku do zgodności z zakresem i warunkami określonymi w pozwoleniu (art. 44); decyzję nakazującą przeprowadzenie, w terminie określonym w tej decyzji, prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku, jeżeli ich wykonanie jest niezbędne ze względu na zagrożenie zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem tego zabytku (art. 49 ust. 1). We wszystkich ww. decyzjach nakazujących podjęcie działań konserwator określa termin ich wykonania. W przypadku decyzji wydanej na podstawie art. 49 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków możliwe jest wykonanie zastępcze prac konserwatorskich lub robót budowlanych, co wiąże się z wydaniem przez wojewódzkiego konserwatora zabytków decyzji określającej wysokość wierzytelności Skarbu Państwa i zabezpieczeniu jej hipoteką przymusową na nieruchomości (art. 49 ust. 3 i ust. 4).

Zadania wojewódzkiego
konserwatora zabytków

⁶² Dz. U. z 2017 r. poz. 1265.

W przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o jego zabezpieczeniu w formie zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia (art. 50 ust. 3). Jeżeli nie jest możliwe usunięcie tego zagrożenia zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku (art. 50 ust. 4 pkt 2).

Z kolei w przypadku stwierdzenia naruszenia przepisów art. 108–118 cytowanej ustawy, wojewódzki konserwator zabytków kieruje odpowiednio do Policji, prokuratury albo sądu zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa lub wykroczenia (art. 41).

W stosunku do zabytków nieruchomych karze podlega: zniszczenie lub uszkodzenie zabytku (art. 108), niezabezpieczenie w sposób należyty przed uszkodzeniem lub zniszczeniem zabytku (art. 110), niepowiadomienie wojewódzkiego konserwatora zabytków m.in. o uszkodzeniu lub zniszczeniu zabytku, zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku (art. 113), uniemożliwianie lub utrudnianie dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy (art. 114), umieszczanie bez zezwolenia na zabytku np. tablicy reklamowej lub urządzenia technicznego (art. 118), niewykonywanie zaleceń pokontrolnych wydanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 119).

Nowelizacją ustawy wprowadzono zmianę art. 108, zwiększając wymiar stosowanych kar. Jednocześnie z dniem 1 stycznia 2018 r. uchylono art. 113, 114 i art. 119 ustawy o ochronie zabytków.

Zgodnie z art. 95 ustawy o ochronie zabytków wojewódzki konserwator zabytków mógł w sprawach ochrony zabytków występować na prawach: strony – w postępowaniu administracyjnym i cywilnym; oskarżyciela posiłkowego – w postępowaniu karnym; oskarżyciela publicznego – w postępowaniu w sprawach o wykroczenia.

W wyniku zmiany ustawy o ochronie zabytków, wprowadzonej z dniem 20 czerwca 2017 r. na podstawie ustawy z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury⁶³, zgodnie z art. 95 wojewódzki konserwator zabytków może występować na zasadach przewidzianych dla pokrzywdzonego i oskarżyciela posiłkowego w postępowaniu karnym w sprawach dotyczących czynów zabronionych zagrażających ochronie zabytków, dziedzictwu kulturowemu, w tym zbiorom publicznym, restytucji dóbr kultury, w tym zwrotowi dóbr kultury wyprowadzonych z naruszeniem prawa z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (w szczególności czynów określonych w rozdziale 11). Wojewódzki konserwator zabytków również może występować na ww. zasadach – w sprawach ochrony zabytków, dziedzictwa kulturowego, w tym zbiorów publicznych, restytucji dóbr kultury, w tym zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych z naruszeniem prawa z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej – występować na prawach strony w postępowaniu administracyjnym oraz na prawach oskarżyciela publicznego w postępowaniu w sprawach o wykroczenia.

⁶³ Dz. U. poz. 1086.

Do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy m.in. organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 91 ust. 4 pkt 6). Wojewódzki konserwator zabytków lub działający z jego upoważnienia pracownicy prowadzą kontrolę przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 38 ust. 1).

W wyniku nowelizacji ustawy o ochronie zabytków – z dniem 1 stycznia 2018 r. wejdą w życie zmiany art. 40 – uszczegółowiono procedurę kontrolną, stosowaną w przypadku ustalenia przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, że zabytek jest w nieodpowiednim stanie zachowania i wydania, w związku z tym, kontrolowanej osobie fizycznej lub kierownikowi kontrolowanej jednostki organizacyjnej, zaleceń pokontrolnych.

W ustawie o ochronie zabytków wprowadzono nowy rozdział 10a dotyczący administracyjnych kar pieniężnych – zmiany wejdą w życie 1 stycznia 2018 r. w wyniku nowelizacji ustawy. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 tys. zł. Zachowania obwarowane karami pieniężnymi dotychczas kwalifikowane były jako wykroczenia.

Podstawowym źródłem dofinansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów poszczególnych samorządów. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ustawy o ochronie zabytków. Dysponentami powyższych środków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- wojewódzcy konserwatorzy zabytków;
- organ stanowiący – gminy, powiatu, samorządu województwa.
- Finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzki konserwator zabytków może udzielić dotacji osobom fizycznym, jednostkom samorządu terytorialnego lub innym jednostkom organizacyjnym, będącym właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadającym taki zabytek w trwałym zarządzie albo będącym właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (art. 75 ustawy o ochronie zabytków). W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale (art. 81 ust. 1). Organy udzielające dotacji zobowiązane są do prowadzenia wykazów udzielonych dotacji oraz informowania się wzajemnie o udzielonych dotacjach (art. 82 ust. 3).

W wyniku nowelizacji ustawy o ochronie zabytków wprowadzono zmianę art. 81 ust. 1 i z dniem 9 września 2017 r. wprowadzono możliwość udzielania dotacji także dla zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Dofinansowanie prac
przy zabytkach

Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku określa rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji. Rozporządzenie zostało uchylone z dniem 26 maja 2017 r.

Właściciele lub posiadacze zabytków na terenie miasta Krakowa mogą ubiegać się o środki z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, przeznaczone na finansowanie przedsięwzięć związanych z realizacją programów rewaloryzacji zespołów zabytkowych miasta Krakowa.

Na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej możliwe jest uzyskanie dotacji z Funduszu Kościelnego. Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

W wyniku nowelizacji ustawy o ochronie zabytków – dodany art. 83b, który wejdzie w życie 1 stycznia 2018 r. – powołano Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków, będący państwowym funduszem celowym, którego dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Przychody Funduszu pochodzą z wpływów z kar pieniężnych za naruszenia przepisów ustawy, a jego środki przeznaczane są na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru zabytków.

Społeczny opiekun zabytków

Społecznego opiekuna zabytków ustanawia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, starosta właściwy dla miejsca zamieszkania (siedziby) kandydata na społecznego opiekuna zabytków (art. 103 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków). Społeczni opiekunowie współdziałają z wojewódzkim konserwatorem zabytków i podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków oraz utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach (art. 102).

Oznakowanie zabytku

Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1). Wzór znaku umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków⁶⁴.

⁶⁴ Dz. U. Nr 30, poz. 259.

6.4. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności

1. Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz. U. z 2017 r. poz. 524).
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1875, ze zm.).
3. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, ze zm.).
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2017 r. poz. 1332, ze zm.).
5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661).
6. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r. poz. 399) – rozporządzenie zostało uchylone z dniem 26 maja 2017 r.
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2015 r. poz. 1789) – rozporządzenie zostało uchylone z dniem 26 maja 2017 r.
8. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań archeologicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1265) – rozporządzenie weszło w życie 29 czerwca 2017 r.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259).
10. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 3 lipca 2003 r. w sprawie książki obiektu budowlanego (Dz. U. Nr 120, poz. 1134).

6.5. Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
6. Rzecznik Praw Obywatelskich
7. Szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego
8. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego
9. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji
10. Minister Sprawiedliwości Prokurator Generalny
11. Sejmowa Komisja Administracji i Spraw Wewnętrznych
12. Sejmowa Komisja do Spraw Kontroli Państwowej
13. Sejmowa Komisja Kultury i Środków Przekazu
14. Sejmowa Komisja Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej
15. Senacka Komisja Kultury i Środków Przekazu
16. Senacka Komisja Samorządu Terytorialnego i Administracji Państwowej
17. Generalny Konserwator Zabytków
18. Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków
19. Marszałkowie województw

6.6. Stanowisko Ministra do informacji o wynikach kontroli

MINISTERSTWO
KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

PODSEKRETARZ STANU
dr hab. prof. IH PAN Magdalena Gawin

Warszawa, 16 lutego 2018 r.

BAK.0801.1.2018.MM

Pan
Mieczysław Łuczak
Wiceprezes
Najwyższej Izby Kontroli

Szanowny Panie Prezesie,

na podstawie art. 64 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 roku o Najwyższej Izbie Kontroli, przedstawiam poniższe stanowisko do informacji o wynikach kontroli pn. *Zabezpieczenie i udostępnianie zabytków architektury drewnianej oraz ich wykorzystanie w promocji regionu* (LKR.430.007.2017).

Odnosząc się do sformułowanych wniosków pokontrolnych informuję, że w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego trwają prace mające na celu sformułowanie nowych zasad sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, w tym również nad kształtem i funkcjonowaniem w przyszłości rejestru zabytków, ewidencji zabytków oraz wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Sformułowane w tym zakresie przez Najwyższą Izbę Kontroli wnioski będą oczywiście uwzględnione w stosownym zakresie. Ponadto w Narodowym Instytucie Dziedzictwa został opracowany program, którego celem jest prezentowanie danych dotyczących zabytków. Obecnie są już w nim udostępnione dane dotyczące zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, uznanych za pomniki historii oraz wpisanych do rejestru zabytków. Trwają natomiast prace nad udostępnieniem w tym programie danych dotyczących zabytków ujętych w ewidencjach zabytków. Informacje dotyczące zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków są także dostępne w ramach infrastruktury informacji przestrzennej w części dotyczącej obszarów chronionych ze względu na wartości kulturowe.

Z poważaniem

Magdalena Gawin